

Povijesni i geografski sadržaji u nastavi prirode i društva

Bukovac, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:636848>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEJA BUKOVAC

GEOGRAFSKI I POVIJESNI POJMOVI U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

Diplomski rad

Pula, srpanj, 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEJA BUKOVAC

GEOGRAFSKI I POVIJESNI POJMOVI U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA

Diplomski rad

JMBAG: 0303045786, redoviti student

Studijski smjer: Integrirani preddiplomski i diplomski učiteljski studij

Predmet: Metodika prirode i društva

Znanstveno područje: Prirodne znanosti

Znanstveno polje: Interdisciplinarne prirodne znanosti

Znanstvena grana: Metodike nastavnih predmeta prirodnih znanosti

Mentor: doc. dr. sc. Ines Kovačić

Pula, srpanj, 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Mateja Bukovac, kandidat za magistra primarnog obrazovanja ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Mateja Bukovac dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom GEOGRAFSKI I POVIJESNI POJMOVI U NASTAVI PRIRODE I DRUŠTVA koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. Uvod.....	1
1. 1. Metodika nastave prirode i društva.....	2
1. 1. 1. Pojam metodike prirode i društva.....	2
1. 1. 2. Ustroj metodike nastave prirode i društva	3
1. 1. 3. Zadaća i zadaci metodike nastave prirode i društva.....	4
1. 2. Nastavni predmet priroda i društvo u osnovnoj školi.....	5
1. 2. 1. Povijesni razvoj nastavnog predmeta priroda i društvo	5
1. 2. 2. Posebnost i važnost nastavnog predmeta priroda i društvo	6
1. 2. 2. 1. Posebnost nastavnog predmeta priroda i društvo	6
1. 2. 2. 2. Važnost nastavnog predmeta priroda i društvo	7
1. 2. 3. Priroda i društvo u Nastavnom planu i programu.....	8
1. 2. 3. 1. Nastavni plan prirode i društva.....	8
1. 2. 3. 2. Cilj nastave prirode i društva.....	8
1. 2. 3. 3. Zadaće nastave prirode i društva	8
1. 2. 4. Nacionalni okvirni kurikulum i nastava prirode i društva	9
1. 2. 4. 1. Prirodoslovno područje	9
1. 2. 4. 2. Društveno-humanističko područje	10
1. 2. 5. Sadržaji nastave prirode i društva	11
1. 2. 5. 1. Uvođenje učenika u prirodoslovlje.....	12
1. 2. 5. 2. Prostor i snalaženje u njemu.....	12
1. 2. 5. 3. Uvođenje učenika u poimanje vremena i snalaženje u njemu	13
2. Cilj rada	15
3. Materijali i metode	16
4. Rezultati	17
5. Rasprava.....	40

6. Zaključak.....	44
7. Sažetak.....	45
8. Summary.....	46
9. Literatura.....	47
10. Popis ilustracija.....	49
11. Prilog.....	52

1. Uvod

„U suvremenom svijetu, svijetu brzih i nepredvidivih promjena uvjetovanih znanstveno-tehnološkom revolucijom, cilj obrazovanja treba biti priprema svakog pojedinca za snalaženje u svakodnevnim životnim okolnostima. Zato nastavni proces koji priprema učenika za život u njegovom prirodnom i društvenom okruženju, karakterističnom po raznolikosti oblika i sadržaja te kompleksnosti, dinamičnosti i promjenjivosti procesa, ne može biti krut i statičan. Stoga, suvremeni odgoj i obrazovanje treba organizirati fleksibilno, interdisciplinarno i u vezi sa stvarnim životom.“ (Kostović-Vranješ i Šolić, 2011:207)

Nadalje, Kostović-Vranješ i Šolić u svom radu iz 2011. godine parafraziraju Walsh te navode kako je u tom procesu posebno važna uloga učitelja koji primjenom interdisciplinarnosti, interdisciplinarnog pristupa i načina poučavanja osvježuju učenike na planu međuovisnosti svih dijelova života.

U složenom odgojno-obrazovnom radu mnogo je komponenti koje treba uzeti u obzir kako bi se isti kvalitetno izveo te polučio željene rezultate. Nastavni proces, usmjerenost na učenika, stručnost u radu, izrada plana i programa rada, sve zajedno predstavlja veliku odgovornost koju vođa tog procesa ima. Naglasak se stavlja na učitelja, njegovu osposobljenost za rad i prenošenje znanja na brojne generacije čijim će uzorom i vođom u učenju biti. Također, nastavni plan i program kao jedno od sredstava učiteljeva rada svojom kvalitetom čini stepenicu koja učitelju pruža oslonac i pomoć u radu.

Tema ovog diplomskog rada su geografski i povijesni pojmovi u nastavi prirode i društva. Cilj rada je proučiti propisani nastavni plan i program prirode i društva te na uzorku studenata, budućih učitelja provesti ispitni formular te izvesti zaključke o njihovoj osposobljenosti za budući rad.

1. 1. Metodika nastave prirode i društva

1. 1. 1. Pojam metodike prirode i društva

Pojam metodike različiti autori definiraju na različite načine, neki kao znanost, a neki kao teoriju, praksu ili pak umjetnost. Metodika je kompleksna pojava, ona je i znanost i praksa, s obilježjima umjetnosti. Kada se govori o metodici kao praksi, onda se govori o odgojno-obrazovnoj praksi koja se odnosi na jedan nastavni predmet. Dileme se javljaju i kod određivanja znanstvenog područja kojemu metodika pripada. Neka mišljenja polaze od toga da je metodika pedagoška znanost jer proučava odgoj i obrazovanje jednog nastavnog predmeta, dok druga mišljenja ukazuju na važnost supstratnog sadržaja kojim se pojedini nastavni predmet bavi. Oni koji naglašavaju važnost supstratnog sadržaja smatraju da metodika ulazi u znanstveno područje u koje ulaze supstratni sadržaji pojedinog nastavnog predmeta. Postoje prijedlozi ustrojavanja metodike kao interdisciplinarnih znanosti, no tu dolazi do rasprave o tome koja znanost nije interdisciplinarna. (Bezić, 1997)

De Zan citirajući različite autore potvrđuje navedeno te govori o sukobu ograničenja područja metodike kao pedagoške discipline i stručnog utemeljenja metodike, tzv. stručne metodike. Metodiku definira kao samostalnu znanstvenu disciplinu koja proučava zakonitosti nastave pojedinog nastavnog predmeta. (De Zan, 2005)

Vrlo slično metodiku definira i Kostović-Vranješ te je smatra „...zasebnom samostalnom znanstvenom, istraživačkom i razvojnom disciplinom koja proučava zakonitosti nastave pojedinog nastavnog predmeta, odgojno-obrazovnog područja ili nekog drugog odgojno-obrazovnog rada čiji je cilj razumjeti odgojne i obrazovne pojave i procese koji se javljaju ili bi se mogli javiti tijekom učenja i poučavanja određenog nastavnog sadržaja na bilo kojem stupnju obrazovanja.“ (Kostović-Vranješ, 2015:39)

Prema Beziću, metodika nastave prirode i društva je nastavni predmet (kolegij) u nastavnom planu studija razredne nastave. Metodika nastave i društva je specifična isto kao i nastavni predmet priroda i društvo. Metodika nastave prirode i društva održava veze s brojnim drugim nastavnim predmetima i sadržajima. Neki od njih proizlaze iz pedagogije, didaktike, filozofije, logike, sociologije, psihologije, geografije, biologije i povijesti. Kako je priroda i društvo složen nastavni predmet,

njegovi su sadržaji izabrani iz prirodnog i društvenog znanstvenog područja. (Bezić, 1997)

S druge strane, De Zan definira metodiku nastave prirode i društva kao interdisciplinarno znanstveno opredmećenje u kojem se proučavaju zakonitosti odgoja i obrazovanja sa stajališta nastave prirode i društva u osnovnoj školi. (De Zan, 2005)

„Metodika nastave prirode i društva teži osposobljavanju učitelja za uočavanje odgojnih problema s kojima se susreće u nastavi i za njihovo odgovarajuće rješavanje, uzimajući u obzir različite čimbenike. Dakle, metodika nastave prirode i društva, kao sustav spoznaja o nastavi prirode i društva u osnovnoj školi, daje učitelju velike mogućnosti za njegov stvaralački odnos u procesu odgoja i obrazovanja.“ (Bezić, 1997:16)

1. 1. 2. Ustroj metodike nastave prirode i društva

Metodika nastave prirode i društva ima svoj ustroj, kao i svaka znanstvena disciplina. Njen ustroj čini mreža uzajamno povezanih metodičkih pojmova. Ustroj koji ima, metodici nastave prirode i društva daje obilježje znanstvene samostalnosti. Metodika nastave prirode i društva kao posebno važne ističe temeljne, posebne i pojedinačne pojmove. Opći pojmovi predstavljaju temelj, a iz njih se izvode posebni te se kasnije otkrivaju pojedinačni pojmovi. (De Zan, 2005)

„Temeljni pojmovi metodike nastave prirode i društva jesu: predmet i zadaća metodike, metodologija metodike, nastavni predmet priroda i društvo u osnovnoj školi, sadržaji nastave, pedagoško-psihološko-didaktička utemeljenost nastave, spoznajni proces u nastavi, specifičnosti nastavnog procesa u nastavi prirode i društva, uvođenje učenika u početno prirodoslovlje, prostor i snalaženje u njemu, poimanje vremena i snalaženje u njemu, materijalno-tehnička osnova nastave, socijalni oblici rada, nastavne metode, strategije i njihova primjena u nastavi, izvanučionička nastava, pripremanje učitelja za nastavu, vrednovanje rezultata rada, izvannastavna djelatnost, dodatna i dopunska nastava u nastavi prirode i društva.“ (De Zan, 2005: 16)

1. 1. 3. Zadaća i zadaci metodike nastave prirode i društva

Temeljna zadaća metodike nastave prirode i društva je stručno-metodičko osposobljavanje za kritičko promišljanje nastavnog predmeta prirode i društva, ostvarivanje zadaća spoznavanjem nastavnih cjelina, tema i jedinica iz njegova programa u osnovnoj školi te vrednovanja toga rada. (De Zan, 2005)

Prema Beziću, temeljni cilj metodike nastave prirode i društva tijekom studija je pripremanje studenata za uspješan početak nastavnog rada u nižim razredima osnovne škole, za samoobrazovanje tijekom rada, za akcijska znanstvena istraživanja metodičkih problema i temeljem svega navedenoga za unaprjeđivanje odgojno-obrazovnog procesa.

De Zan navodi četiri temeljna zadatka metodike nastave prirode i društva, a to su povijesni, teorijski, praktični i istraživački zadatak.

„Povijesni zadatak metodike nastave prirode i društva odnosi se na proučavanje povijesnog razvoja i oblikovanja tog nastavnog područja, kao i težnje koja je usmjerena prema njegovoj budućnosti.“ (De Zan, 2005:17) Povijesni zadatak obuhvaća pregled pregled povijesti nastavnog predmeta, teorijskih i praktičnih metodičkih rješenja te omogućava pravilan i kvalitetan razvoj i usmjerenje u budućnost. (De Zan, 2005)

„Teorijski zadatak metodike nastave prirode i društva obuhvaća teorijsku osnovu nastavnog rada.“ (De Zan, 2005:17) Teorijska osnova je ono što čini temelj, omogućava napredak i kontinuirani razvitak. Predstavlja oslonac metodičke prakse te njeno sustavno upoznavanje predstavlja jednu od stalnih obaveza suvremenog učitelja. (De Zan, 2005)

„Praktični zadatak metodike nastave prirode i društva odnosi se na praktičnu primjenu u nastavnoj djelatnosti.“ (De Zan, 2005:17) Učitelj koji uspješno ustrojava nastavu i poznaje metodiku na povijesnoj, teorijskoj i praktičnoj razini, smatra se osposobljenim za nastavni rad. (De Zan, 2005)

„Istraživački zadatak metodike nastave prirode i društva odnosi se na proučavanje problema nastavne prakse radi povećavanja njezine učinkovitosti.“ (De Zan, 2005:17) Znanstvena istraživanja omogućavaju konstanti napredak i razvoj s ciljem poboljšanja i usavršavanja nastavne djelatnosti. (De Zan, 2005)

Bezić kao konkretne zadatke metodike nastave prirode i društva navodi materijalne, funkcionalne i odgojne zadatke. Materijalni zadaci se odnose na usvajanje temeljnih metodičkih znanja do razine operativnosti, a idealno bi bilo i do kreativnosti. Nadalje, funkcionalni zadaci se odnose na razvijanje sposobnosti kojima učitelj treba ovladati za uspješno rješavanje odgojno-obrazovnih problema, dok se odgojni zadaci odnose na stvaranje kvalitetnih odnosa između učitelja i učenika. Važno je stvoriti odnos ravnopravnosti, suradnje te ga prožeti duhom humanizma. Kao posebno važan Bezić ističe odgojni zadatak transformacije ličnosti studenta u ličnost učitelja. (Bezić, 1997)

1. 2. Nastavni predmet priroda i društvo u osnovnoj školi

1. 2. 1. Povijesni razvoj nastavnog predmeta priroda i društvo

Nastavni predmet kao jedan s vrlo dugom povijesti prvi put se javlja u 18. stoljeću. Tada se prvi put pojavljuje u nastavnom planu osnovne škole, a do danas se puno promijenio u pogledu svoje funkcije u osnovnoj školi, opsega i dubine sadržaja te načina ostvarivanja zadataka. (Bezić, 1997)

Od najstarijih vremena ljudi su težili humanizaciji života. Odgajali su mlade naraštaje te ih pripremali za budući život. Upoznavali su se sa svojim okruženjem, s prirodnim i društvenim pojavama. Čovjeka je radoznalost poticala na otkrića i upoznavanje stvarnosti oko sebe. U antičko su doba ljudi pokušavali na racionalan način objasniti pojave, isključivali su mogućnosti pomoći viših natprirodnih sila te je tada došlo do razvoja znanosti. Kasnije su u Srednjem vijeku zapostavljeni prirodni sadržaji zbog dominacije Crkve pa tako vjerskog i duhovnog života. Veliki napredak prirodne znanosti doživljavaju u doba humanizma i renesanse kada se potpuno mijenja smisao življenja. Vladao je stav da se bez konkretnih znanja ne može razvijati niti proizvodnja. (Bezić, 1997)

Sve navedeno dovelo je do uvođenja realnih nastavnih predmeta u školu. Realni predmeti obuhvaćali su prirodopis, zemljopis i povijest. Veliki doprinos tome dao je Jan Amos Komensky koji je u svojoj knjizi „Materinska škola“ dao upute o tome kako treba raditi na upoznavanju stvarnosti. Tražio je da djeca upoznaju stvarnost oko sebe prije polaska u školu. Za uvođenje stvarnih predmeta u škole zalagao se i engleski filozof, zastupnik empirizma, John Lock. Usprkos podršci velikih filozofa i pedagoga, stvarni su predmeti uvedeni tek u 18. stoljeću. (Bezić, 1997)

Potreba učenikova upoznavanja najbliže okoline dovela je do nastanka novog predmeta koji se zvao Početna stvarna nastava. Za njegovo se uvođenje velike zasluge pripisuju Rochowu i Pestalozziju. Zalagali su se za bavljenje stvarima iz neposredne okoline i razgovor o istima u neposrednom prisustvu. Određenje cilja tog nastavnog predmeta predstavljao je veliki problem zbog neslaganja različitih stručnjaka, a to je rezultiralo čestim promjenama i njegovim različitim nazivima. (Bezić, 1997)

Na našem području najstariji naziv tog predmeta seže u 1862. godinu. Franjo Klaić nazvao ga je Jezikoslovna i stvarna obuka, dok ga je Kobali 1879. godine nazvao Zorna obuka. Stjepan Basariček ga je 1868. godine nazvao Stvarna obuka, dok 1884. godine upotrebljava naziv Zorna obuka. Kasnije ga naziva Početna stvarna obuka te Početna stvarna i zavičajna obuka. 1922. godine Turić upotrebljava naziv Početna stvarna obuka, a Mandić ga 1935. godine naziva Početna stvarna i jezična obuka. Spominjao se još i naziv Stvarna obuka te naziv Početna stvarna i životna obuka. Od 1944. do 1972. godine u nastavnim planovima koristili su se nazivi Početna stvarna nastava, Vježbanje u promatranju, mišljenju i govoru, Vježbanje u promatranju, ručnom radu, mišljenju i govoru, Početna stvarna obuka te Upoznavanje prirode i društva. Od 1972. godine koristi se naziv Priroda i društvo koji se zadržao u nastavnim planovima do danas. (Bezić, 1997)

1. 2. 2. Posebnost i važnost nastavnog predmeta priroda i društvo

1. 2. 2. 1. Posebnost nastavnog predmeta priroda i društvo

Uvođenjem nastavnog predmeta prirode i društva ujedinjeni su sadržaji različitih nastavnih predmeta. Nastojalo se učenika približiti spoznajama o njegovom okruženju na način primjeren njegovoj dobi i psihofizičkim mogućnostima. (De Zan, 2005) „Cjelovitost nastavnog sadržaja, njegov opseg i dubina, promjenljivost i primjerenost sadržaja temeljna su načela ustroja nastavnog sadržaja predmeta prirode i društva.“ (De Zan, 2005:47)

Načelo zavičajnosti ili životne blizine ostvaruje didaktička pravila od poznatog prema nepoznatome, od bližega daljem, od jednostavnoga složenom te od lakšega težem. Ovo se načelo ostvaruje povezivanjem nastave prirode i društva s učeničkim okruženjem. Nadalje načelo cjelovitosti nastave prirode i društva podrazumijeva cjelovito spoznavanje okružja, prirode i društva. Opseg – ekstenzitet sadržaja

nastave prirode i društva podrazumijeva različite rasporede nastavnog gradiva. Razlikuju se linijski ili sukcesivni, koncentrični te spiralno-uzlazni raspored nastavnih sadržaja. U linijskom se teme nižu jedna iza druge tijekom školovanja, u koncentričnom se sadržaji postupno šire i produbljuju, a u spiralno-uzlaznom se sadržaj iz godine u godinu postupno širi. Spiralno-uzlazni raspored sličan je koncentričnom, ali za razliku od njega sadrži manje ponavljanja. Smatra se da je upravo spiralno-uzlazni raspored nastavnih sadržaja najpogodniji za nastavne sadržaje prirode i društva. Kvalitetna nastava prirode i društva zahtjeva određivanje dubine – intenziteta sadržaja nastave prirode i društva u svakom razredu prema razini umnih sposobnosti učenika. Promjenjivost je još jedna od važnih karakteristika nastave prirode i društva koje učitelji trebaju biti svjesni te konstantno osuvremenjivati svoju nastavu i raditi u skladu s nastalim promjenama. Osim odrađivanja propisanih nastavnih sadržaja, potrebno je zadovoljavati učenikove osobne interese kad god je to moguće u nastavi i izvan nje. Sudjelovanje u aktivnostima od osobnog interesa u redovitoj ili dodatnoj nastavi, izvannastavnim ili izvanučioničkim aktivnostima te djelatnosti u učeničkim udrugama učinit će učenike zadovoljnim, omogućiti razvoj njihovih stvaralačkih sposobnosti te ih usmjeriti prema stvaralaštvu. (De Zan, 2005)

1. 2. 2. 2. Važnost nastavnog predmeta priroda i društvo

Važnost nastave prirode i društva se očituje u onome što ona pruža razvoju učenika. Nastava prirode i društva učenika razvija kao umno, moralno i duhovno biće u skladu s njegovim sposobnostima i sklonostima. Važnost nastave prirode i društva služi kao temelj za oblikovanje zadaće i zadataka nastave prirode i društva koji su prikazani u nastavnom planu i programu, dok odjelotvorene zadatke nastave oblikuje sam učitelj za svaku pojedinu nastavnu jedinicu. Kad se govori o raščlambi važnosti nastave uobičajeno se govori o obrazovnoj, odgojnoj i praktičnoj važnosti nastave prirode i društva. (De Zan, 2005)

De Zan navodi da se obrazovna važnost nastave prirode i društva sastoji od stjecanja znanja o prirodi i društvu, razvoja učeničkih spoznajnih sposobnosti te od rezultata, odnosno primjene znanja u svakodnevici. Stjecanje znanja čini materijalnu, tj. spoznajnu stranu nastave, dok razvoj psihofizičkih sposobnosti učenika te njihovog zanimanja čini funkcionalnu stranu nastave. De Zan ističe odgojno značenje kao ono koje nastava prirode i društva posjeduje. Nastavom prirode i društva razvijaju se

opće odgojne vrijednosti (spoznajne, moralne, estetske, fizičko-zdravstvene, radno-tehničke, egzistencijalne) i humani odnosi među pripadnicima različitih spolova. Pobuđuje se interes i potreba za lijepim, razvijaju sposobnosti i mogućnosti doživljavanja i stvaranja lijepoga. Nadalje, De Zan ističe praktičko značenje nastave prirode i društva. Važnost praktičnih radova u nastavi prirode i društva vrlo je velika, oni su važni u procesu stjecanja znanja, vještina i navika te njihovoj primjeni u svakidašnjem životu. Praktičnim radom učenici razvijaju vještine i navike (radne, higijenske, kulturne i druge). (De Zan, 2005)

1. 2. 3. Priroda i društvo u Nastavnom planu i programu

1. 2. 3. 1. Nastavni plan prirode i društva

„Nastavni plan prirode i društva u prvom, drugom i trećem razredu uključuje 70 nastavnih sati godišnje (2 školska sata tjedno), a u četvrtom 105 nastavnih sati godišnje (3 školska sata tjedno).“ (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006:253)

1. 2. 3. 2. Cilj nastave prirode i društva

U Nastavnom planu i programu za osnovnu školu iz 2006. godine navodi se da je cilj nastave prirode i društva doživjeti i osvijestiti složenost, raznolikost i međusobnu povezanost svih čimbenika koji djeluju u čovjekovom prirodnom i društvenom okružju. Nadalje, cilj je razvijati pravilan odnos prema ljudima i događajima, snošljivo i otvoreno prihvaćati različite stavove i mišljenja te poticati znatiželju za otkrivanjem pojava u prirodnoj i društvenoj zajednici. (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006)

1. 2. 3. 3. Zadaće nastave prirode i društva

Nastavnim planom i programom za osnovnu školu navodi se niz zadaća nastave predmeta priroda i društvo. „Zadaće nastave su uopćene i sažetije odrednice kojima se usmjerava cjelokupan odgojno-obrazovni proces – nastava.“ (De Zan, 2005:61)

Prema Nastavnom planu i programu za osnovnu školu unutar nastave predmeta priroda i društvo učenik treba: „upoznati vlastitu ulogu kao i uloge drugih ljudi u neposrednom okruženju, upoznati svoje okruženje (obitelj, razred, školu, mjesto, zavičaj, državu), istraživati i upoznavati zavičajne posebnosti (kulturu, običaje

i sl.), razvijati sposobnost snalaženja u prostoru i vremenu, otkrivati i upoznavati živu i neživu prirodu, njezinu raznolikost, povezanost i promjenljivost, oblikovati pozitivan vrijednosni odnos prema živim bićima i prirodi kao cjelini, razvijati poštovanje prema prirodnoj, kulturnoj i društvenoj sredini te odgovoran odnos prema okolišu, razvijati i sustavno unaprjeđivati zdravstveno-higijenske navike, biti osposobljen za pravilno i sigurno ponašanje u prometu (pridržavanje propisa), upoznati svoja prava i dužnosti i prava drugih ljudi u neposrednom okruženju“. (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006:253)

1. 2. 4. Nacionalni okvirni kurikulum i nastava prirode i društva

„Nacionalni okvirni kurikulum temeljni je dokument u kojemu su prikazane sastavnice kurikulumske sustava: vrijednosti, ciljevi, načela, sadržaj i opći ciljevi odgojno-obrazovnih područja, vrjednovanje učeničkih postignuća te vrjednovanje i samovrjednovanje ostvarivanja nacionalnog kurikuluma.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011:11)

„Središnji dio Nacionalnoga okvirnoga kurikuluma čine učenička postignuća za odgojno-obrazovna područja, razrađena po odgojno-obrazovnim ciklusima te opisi i ciljevi međupredmetnih tema koje su usmjerene na razvijanje ključnih učeničkih kompetencija.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011:11)

Niži razredi osnovne škole, odnosno razdoblje od prvog do četvrtog razreda osnovne škole Nacionalnim okvirnim kurikulumom obuhvaćeno je u prvi ciklus odgoja i obrazovanja. Nacionalni okvirni kurikulum uključuje sedam odgojno-obrazovnih područja, od kojih nastava prirode i društva obuhvaća dva. Nastava prirode i društva svojim sadržajima obuhvaća prirodoslovno područje i dijelove društveno-humanističkoga područja.

1. 2. 4. 1. Prirodoslovno područje

„Znanja prikupljena u prirodoslovlju opća su svojina čovječanstva pa prirodoslovlje odlikuje demokratičnost i internacionalnost. Učenjem prirodoslovlja razvija se sustav vrijednosti koji učenike odgaja u smislu ravnopravnosti i odgovarajućega nagrađivanja za njihova postignuća.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011:93)

Uspostavljanje prirodoslovno opismenjenog društva glavni je cilj prirodoslovnog odgoja i obrazovanja. Smatra se da je pojedinac prirodoslovno opismenjen ako razumije i usvoji potrebu cjeloživotnog obrazovanja, znanstveni koncept, metode, postupke i načela u donošenju odluka te usmjeri znanje i stečene vještine za stvaralačko rješavanje problema. Cilj se ostvaruje postupno, sukladno dobi učenika tijekom pojedinih razina odgoja i obrazovanja. (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011)

Prirodoslovni sadržaji su u Nacionalnom okvirnom kurikulumu raspoređeni po ciklusima te su u svakom ciklusu grupirani u šest istoimenih cjelina. Za svaku su cjelinu navedene okvirne teme koje će biti obrađene u nastavnom procesu kao i očekivane učenikove kompetencije. (Kostović-Vranješ, 2015)

Učenici tijekom prvog ciklusa odgoja i obrazovanja iz prirodoslovnog područja uče o prirodi i čovjeku, planetu Zemlji, materijalima i njihovim svojstvima, životu, gibanju i sili te energiji. (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011)

1. 2. 4. 2. Društveno-humanističko područje

„Svrha je društveno-humanističkog područja pridonijeti razvoju učenika kao samostalnih i odgovornih osoba, pojedinaca i građana koji će biti sposobni razumjeti i kritički promišljati položaj i ulogu čovjeka u suvremenom svijetu te zauzeto sudjelovati u društvenomu, kulturnomu, gospodarskomu i političkomu razvoju vlastitoga društva, s posebnom odgovornošću za njegov demokratski razvoj.“ (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011:131)

Učenici se bave osobnim, društvenim, gospodarskim pitanjima čovjekova života, kao i političkim, kulturnim, religijskim i etičko-moralnim pitanjima čovjekova života i društva u različitim vremenima i na različiti područjima. Učenici tijekom prvog ciklusa odgoja i obrazovanja iz društveno-humanističkog područja uče o socijalnim vještinama i metodama izučavanja pojava u društveno-humanističkom području, o pojedincu, identitetu, kulturi i društvu. Nadalje, uče o prošlim događajima, ljudima i društvima. Također, o ljudima, prostoru i okolišu, kao i o ljudima, društvu i gospodarstvu. Učenici se upoznaju i s politički sustavom, građanima i ljudskim pravima, svjetonazorima i filozofiji te religiji i etici. (Nacionalni okvirni kurikulum, 2011)

1. 2. 5. Sadržaji nastave prirode i društva

„Nastavni predmet ujedinjuje sadržaje različitih znanstvenih područja, prirodoslovnih i društvenih (kemije, fizike, biologije, geografije, povijesti, hrvatskoga jezika, informatike...). Tijekom poučavanja učenici trebaju ovladati ključnim pojmovima koji omogućuju nadograđivanje sadržaja prirodnih i društvenih predmeta u višim razredima osnovne škole.“ (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006:253)

Od uvođenja nastavnog predmeta priroda i društvo pa sve do danas provedena su brojna istraživanja u svrhu poboljšanja izbora, rasporeda i ustroja sadržaja nastave. Kako De Zan (2005) navodi jedno od najopsežnijih istraživanja naziva je Osnovni pojmovi, njihov sadržaj i opseg u predmetima upoznavanja prirode i društva i poznavanje društva koje su proveli Jugović i Nola 1969. godine. Navedeno istraživanje navodi 22 pojma koja bi učenik trebao usvojiti na području Republike Hrvatske, bez obzira na mjesto u kojem pohađa školu. S obzirom na promjene u društvu, nacionalni katalog je trebao biti ponovno utvrđen, no temelji su se zadržali do danas. (De Zan, 2005)

Prema Beziću, nastavni predmet priroda i društvo vrlo je poseban. U njemu se isprepliću sadržaji područja prirodnih i društvenih znanosti koje predstavljaju dva vrlo široka znanstvena područja pa to zahtjeva drugačiji način strukturiranja sadržaja prilikom planiranja i izvođenja nastave. Neki autori pokušavaju nastavni program prirode i društva približiti sustavima geografije, povijesti ili biologije, ali to nije moguće jer je priroda i društvo suviše kompleksan predmet za takve namjere. Također, česte su rasprave o količini sadržaja koje treba izabrati iz tih velikih znanstvenih područja. Postavlja se pitanje koje sadržaje treba unijeti te koji su sadržaji primjereni uzrastu djece koja bi ih trebala savladavati. (Bezić, 1997)

Cjelokupna prirodna i društvena stvarnost sažeta je u nastavnom predmetu priroda i društvo, što znači da on obuhvaća cjelokupnu stvarnost u kojoj živimo. Ta se cjelokupna stvarnost može podijeliti na dva velika predmetna područja, područje prirode i područje društva, a svako predmetno područje može se podijeliti na više nastavnih cjelina. Nastavne cjeline mogu se podijeliti na nastavne teme, a nastavne teme pak na nastavne jedinice. Navedena raščlamba predstavlja temelj planiranja nastavnog rada, odnosno pripremanja za nastavu. (Bezić, 1997)

1. 2. 5. 1. Uvođenje učenika u prirodoslovlje

Priroda je zagonetna i prepuna tajni, a dijete je kao radoznalo uvijek pokušava istražiti. Djeca su od najranije dobi izložena prirodi, okolišu oko sebe pa tako neprestano spoznaje i širi svoja saznanja o okolini. Pretpostavka je to od koje valja polaziti i u školi, u svakodnevnoj organizaciji nastave. Upravo je to ono čime bi se učitelj trebao voditi. (De Zan, 2005)

Izbor nastavnih sadržaja vrlo je složen proces kojim se nastoji umrežavati i kombinirati. Prema De Zanu, suvremena nastava prirodoslovlja zahtjeva da učenici rabe prirodoslovnu metodu i prirodoslovne postupke otkrivanja i dolaženja do znanstvenih spoznaja u prirodoslovlju kako bi se osamostalili u spoznavanju svog okoliša. Metodička istraživanja pokazala su najbolje rezultate upravo kod učenika koji su spoznavali istraživačkim radom, prirodoznanstvenom metodom i njenim postupcima. Govoreći o prirodoznanstvenoj metodi, učenici prirodoslovne sadržaje spoznaju motrenjem – promatranjem, opisivanjem – deskripcijom, uspoređivanjem, mjerenjem, prikupljanjem podataka, zapisivanjem podataka, podjelom i vrednovanjem podataka, prikazivanjem podataka, zaključivanjem i objašnjavanjem podataka, izborom i povezivanjem neovisnih i ovisnih veličina, oblikovanjem pretpostavke – hipoteze, planiranjem, odabirom materijala i pribora za istraživanje, izvođenjem zaključaka te izradom izvješća o istraživanju. (De Zan, 2005)

1. 2. 5. 2. Prostor i snalaženje u njemu

„Raščlanjujući posebnost i značenje nastavnog predmeta prirode i društva istaknuta je njegova cjelovitost i sveobuhvatnost. Jedna od temeljnih zadaća nastave jest „razvijati sposobnost snalaženja u prostoru i vremenu“. Spoznavanjem određenih zemljopisnih sadržaja (primjerice, prostora, reljefa, vode, klime, bogatstva zemljine kore i njezina pokrivača te njihov utjecaj na život ljudi) učenike/učenicice ćemo sustavno uvoditi u orijentaciju u prostor i kartografsku pismenost.“ (De Zan, 2005:173)

Ljudi su od uvijek pokazivali interes za svoju okolicu, ali i za vrlo udaljena mjesta odakle se uvijek mogao iščitavati interes za zemljopisne sadržaje. Jedan od pedagoga i metodičara koji je imalo utjecaj na razvoj zemljopisne nastave je J. A. Komensky koji je zahtijevao da djeca uče što je rijeka, gora, promatraju Mjesec, zvijezde, sunce, usvajaju znanja o godišnjim dobima i njihovom nastanku. Nadalje,

vrlo uporan u svojim nastojanjima uvođenja zemljopisnih sadržaja bio je i J. J. Rousseau koji je tražio da nastava zemljopisa započinje upoznavanjem neposredne okolice doma, a zatim upoznavanjem udaljenijih krajeva te orijentacijom pomoću Sunca. J. H. Pestalozzi naglašavao je načelo psihičke blizine te temeljenje odgoja i izobrazbe na stvarnim odnosima u životu. W. Harnisch zahtijevao je uvođenje predmeta „znanost o svijetu“ u kojem bi se polazilo od upoznavanja zavičaja do obuhvaćanja cijelog svijeta. (De Zan, 2005)

„Iz svih tih stajališta proistječe zahtjev da zemljopisna nastava treba upoznati mladež s geografskim obilježjima domovine, i to njezinim geografskim, klimatskim, hidrografskim, biogeografskim, društvenim i gospodarskim obilježjima i njezinim utjecajem na cjelokupni život čovjeka (poljoprivredu, obrt, industriju, trgovinu, promet, umjetnost i znanost) te da ih prikazuje na zemljovidima.“ (De Zan, 2005:174)

U povijesti zemljopisne nastave isticali su se različiti rasporedi nastavnih sadržaja, a neki od njih su: analitički raspored, sintetički raspored, sintetičko-analitički raspored, uzročno-posljedični raspored te raspored prema zamišljenom putovanju. Za najdjelotvornije spoznavanje sadržaja zemljopisne nastave preporučuje se umrežavanje svih navedenih rasporeda. (De Zan, 2005)

Učenici se u nižim razredima upoznaju sa sadržajima snalaženja u prostoru (glavne i sporedne strane svijeta, kompas), sadržajima stvarno i umanjeno (udaljenosti, tlocrt, plan učionice, plan školske zgrade i najbliže okolice, plan naselja). Učenici se uvode u kartografsko opismenjivanje (od stvarnosti do reljefa, od reljefa do zemljovida, prijelaz na zemljovid). Svi se navedeni sadržaji kasnije nadograđuju i detaljnije približavaju učenicima kroz nastavu geografije u višim razredima osnovne škole. (De Zan, 2005)

1. 2. 5. 3. Uvođenje učenika u poimanje vremena i snalaženje u njemu

Povijest se kao nastavni predmet izdvaja tek u petom razredu osnovne škole, no već se u nižim razredima pojavljuju povijesni sadržaji kojima se učenici uvode u povijest. Učenici u nižim razredima osnovne škole trebaju razlikovati sadašnjost, prošlost i budućnost te se snalaziti na vremenskoj crti, upoznati najvažnije događaje iz povijesti svog zavičaja i domovine Republike Hrvatske. Zadatci nastave prirode i društva ostvaruju se spoznavanjem različitih sadržaja. (De Zan, 2005)

„Za povijest se kaže da je učiteljica života (*magistra vitae*) jer nas razvoj povijesnih činjenica upućuje na metodu kako ćemo prosuđivati postanak i značenje prošlih, sadašnjih i budućih događaja.“ (De Zan, 2005:201) Postojali su brojni znameniti ljudi u prošlosti koji nisu dijelili to mišljenje. J. W. Goethe je smatrao da se iz povijesti ne može puno naučiti jer ona sadržava samo mnoštvo ljudske gluposti i laži, a A. Schopenhauer da se povijest bavi samo ratovima i europskim tučnjavama te da je to razlog zašto nema prave odgojne vrijednosti. S druge su strane postojali oni koji su od najranijeg vremena ukazivali na važnost upoznavanja važnih događaja iz prošlosti. Počeci grčke povijesti opjevani su u Ilijadi i Odiseji, a tek su humanisti postavili zahtjev o uvođenju povijesti kao nastavnog predmeta u škole. Nadalje su J. A. Komensky, J. J. Rousseau, A. Schlozer i F. Herbart govorili o važnosti povijesti i o tome kako bi i u kojoj dobi djeca trebala učiti o povijesti. S. Basariček je isticao važnost istraživanja povijesti zavičaja i pronalaženje veza sa širom narodnom povijesti te je ostavio poseban trag u domovinskoj povijesnoj nastavi i očuvanju hrvatske narodne svijesti. (De Zan, 2005)

Učenici od povijesnih sadržaja u nastavi prirode i društva uče o vremenu (dan, doba dana, odnos jučer, danas, sutra, tjedan, dani u tjednu i godišnja doba), vremenskoj crti ili vrpci (desetljeća, stoljeća, tisućljeća), mjerenju trajanja vremena (jedinica za vrijeme – sat). Također, spoznaju sadržaje o društveno-povijesnoj prošlosti domovine Hrvatske te se obrađuju različite prigodne teme (blagdani, obljetnice), povijesne slike te razvojne teme (razvojno promatrati neku pojavu određujući vremensku dubinu, vrijeme i prilike u kojima je nastala, prikazati etape razvoja, upoznati suvremeno stanje te predvidjeti daljnji razvoj). (De Zan, 2005)

2. Cilj rada

Cilj ovog rada bio je:

1. Utvrditi zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova u Nastavnom planu i programu iz prirode i društva
2. Ispitati poznavanje geografskih pojmova kod budućih učitelja (studentata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli)
3. Ispitati poznavanje povijesnih pojmova kod budućih učitelja (studentata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli)
4. Usporediti znanje i poznavanje povijesnih i geografskih pojmova kod studentata od prve do pete godine Učiteljskog studija
5. Usporediti poznavanje, analiziranje i sistematiziranje povijesnih i geografskih pojmovima kod studentata Učiteljskog studija u Puli (usporediti različite razine znanja).

3. Materijali i metode

U ovom radu analiziran je Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006), njegove nastavne teme te izdvojeni ključni pojmovi. Od ukupnih ključnih pojmova ponuđenih u Nastavnom planu i programu, izdvojeni su i dalje analizirani oni geografskog i povijesnog sadržaja.

Također, temeljem proučenog Nastavnog plana i programa te udžbenika i radnih bilježnica *Naš svijet*, od prvog do četvrtog razreda, sastavljen je ispitni formular od 54 pitanja. Ispitni formular sastojao se od zadataka objektivnog tipa (alternativnog izbora, nadopunjavanja, višestrukog izbora, povezivanja te sređivanja po kriteriju, Prilog 1).

Pitanja su sastavljena na način da su obuhvatila sve razine znanja prema Bloomovoj taksonomiji. Ispitni formular sadržavao je i podatke o spolu, dobi, godini studija te mjestu i županiji iz koje student dolazi.

Ispitni formular proveden je na uzorku od 78 studenata Integriranog preddiplomskog i diplomskog učiteljskog studija, Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti na Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli. Od ukupnog uzorka od 78 studenata, 75 je bilo pripadnika ženskog spola, a 3 pripadnika muškog spola.

Nadalje, od ukupnog broja od 78 studenata, sudjelovalo je 16 studenata prve godine studija, 8 studenata druge godine studija, 20 studenata treće godine studija, 21 student četvrte godine studija te 13 studenata pete godine studija.

Rezultati su prikazani tablično te pomoću grafikona. Za analizu i grafičke prikaze upotrebljavani su programi Microsoft Excel 2010., Microsoft PowerPoint 2010. te Microsoft Word 2010.

Zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova u Nastavnom planu i programu, zastupljenost točnih i netočnih odgovora u ispitnom formularu, točnih i netočnih odgovora prema razinama znanja, studijskim godinama te odnosa točnosti odgovora na pitanja geografskog i povijesnog sadržaja izračunata je kao postotak (%) pomoću programa Microsoft Excel 2010.

Ključni pojmovi, odnosno geografski i povijesni pojmovi izdvojeni iz Nastavnog plana i programa za osnovnu školu prikazani su tablično, pomoću programa Microsoft Word 2010.

Statističke razlike u broju povijesnih i geografskih pojmova iz Nastavnog plana i programa izračunate su ANOVA parametrijskim testom uz razinu značajnosti 0,05, te *post hoc* testom HSD Tucey testom, a korelacije broja pojmova Spermanovim korelacijskim testom. Statističke razlike u odgovorima studenata Učiteljskog studija od prve do pete godine, razlike među pojedinim razinama pitanja i ishoda, kao i poznavanju povijesnih i geografskih pojmova izračunate su neparametrijskim testom Kruskal-Wallis, a potom Mann-Whitney testom uz značajnu razliku od 0,05. Svi su testovi provedeni u programu Statistika 9.0.

4. Rezultati

Rezultati analize zastupljenosti geografskih i povijesnih pojmova u nastavi prirode i društva, od prvog do četvrtog razreda osnovne škole, ukazuju na njihovu malu zastupljenost u odnosu na ukupan broj pojmova koji se obrađuju kroz ta četiri razreda.

Tablica 1. Brojnost geografskih i povijesnih pojmova u nastavi prirode i društva

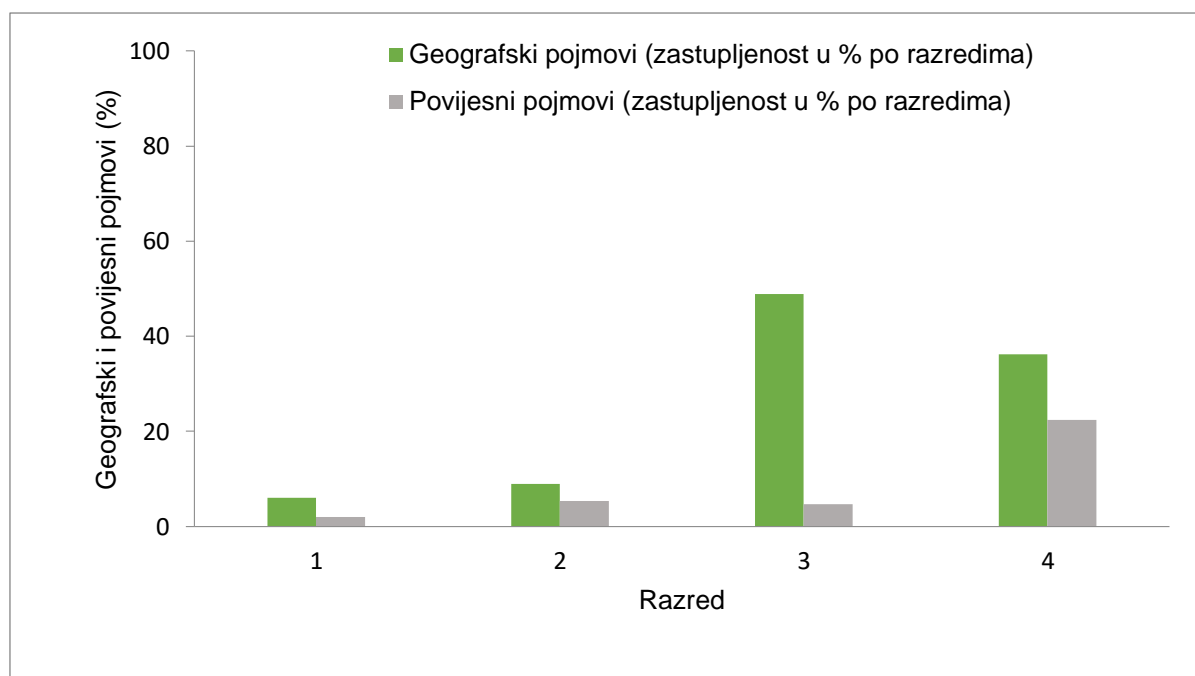
Razred	Ukupan broj pojmova	Geografski pojmovi	Povijesni pojmovi
1.	50	3	1
2.	56	5	3
3.	43	21	2
4.	94	34	21
Ukupno	243	63	27

Kao što je vidljivo u Tablici 1., u prvom razredu, od ukupnih 50 pojmova koji se obrađuju na nastavi prirode i društva, samo su 3 geografska te 1 povijesni pojam. U drugom razredu 5 je geografskih, a 3 su povijesna, od ukupnih 56 pojmova. Nadalje, u trećem razredu obrađuju se ukupno 43 pojma, od kojih je 21 geografski pojam, a 2 su povijesna. U četvrtom razredu, od ukupna 94 pojma, 34 su geografska, a 21 povijesni pojam. Ne postoji statistički značajna razlika u broju povijesnih i geografskih

pojmovima (ANOVA, $F=1,06$, $p < 0,05$), kao niti promatrajući prema godini od prve do četvrte (ANOVA, $F=3,98$, $p < 0,05$).

Broj geografskih pojmova koji se obrađuju u nastavi prirode i društva raste od prvog do četvrtog razreda, dok je broj povijesnih pojmova veći u trećem nego u drugom razredu. Najveći broj geografskih i povijesnih pojmova obrađuje se u četvrtom razredu. Porast u broju pojmova geografskih i povijesnih pojmova od prvog do četvrtog razreda u međusobnoj je korelaciji (Sperman korelacija, $r=0,8$, $p<0,05$).

Vidljivo je kako i ukupan broj pojmova koji se obrađuju u nastavi prirode i društva raste iz prvog u drugi razred, zatim u trećem opada. U četvrtom razredu je broj ukupnih pojmova koji se obrađuju na nastavi prirode i društva više nego dvostruko veći.

Slika 1. Zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova od 1. do 4. razreda osnovne škole

Iz Slike 1. može se iščitati kako udio geografskih pojmova u ukupnima koji se obrađuju u prvom razredu iz nastavnog predmeta priroda i društvo iznosi 6%, a povijesnih pojmova 2%. U drugom razredu zastupljenost geografskih pojmova u nastavi prirode i društva raste na 8,93%, a povijesnih na 5,36%. Geografski su

pojmovi u trećem razredu zastupljeni sa 48,84%, a povijesni sa 4,65%. U četvrtom razredu na nastavi se obrađuje 36,17% geografskih pojmova, a 22,34% povijesnih pojmova.

U prvom razredu su geografski i povijesni pojmovi zastupljeni sa manje od 10% od svih ukupnih, u drugom razredu sa manje od 15%, a tek u trećem i četvrtom razredu zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova u ukupnima koji se obrađuju prelazi 50%.

Najveći broj geografskih pojmova (48,84%), u odnosu na broj ukupnih pojmova koji se obrađuju u pojedinom razredu, obrađuje u trećem razredu osnovne škole. Najmanji broj geografskih pojmova (6%), od ukupnog broja, obrađuje se u prvom razredu osnovne škole.

Također, vidljivo je kako se najviše (36,17%) povijesnih pojmova obrađuje u četvrtom razredu. Najmanje povijesnih pojmova (2%) obrađuje se u prvom razredu osnovne škole.

Tablica 2. Geografski pojmovi iz Nastavnog plana i programa prirode i društva 1. – 4. razreda

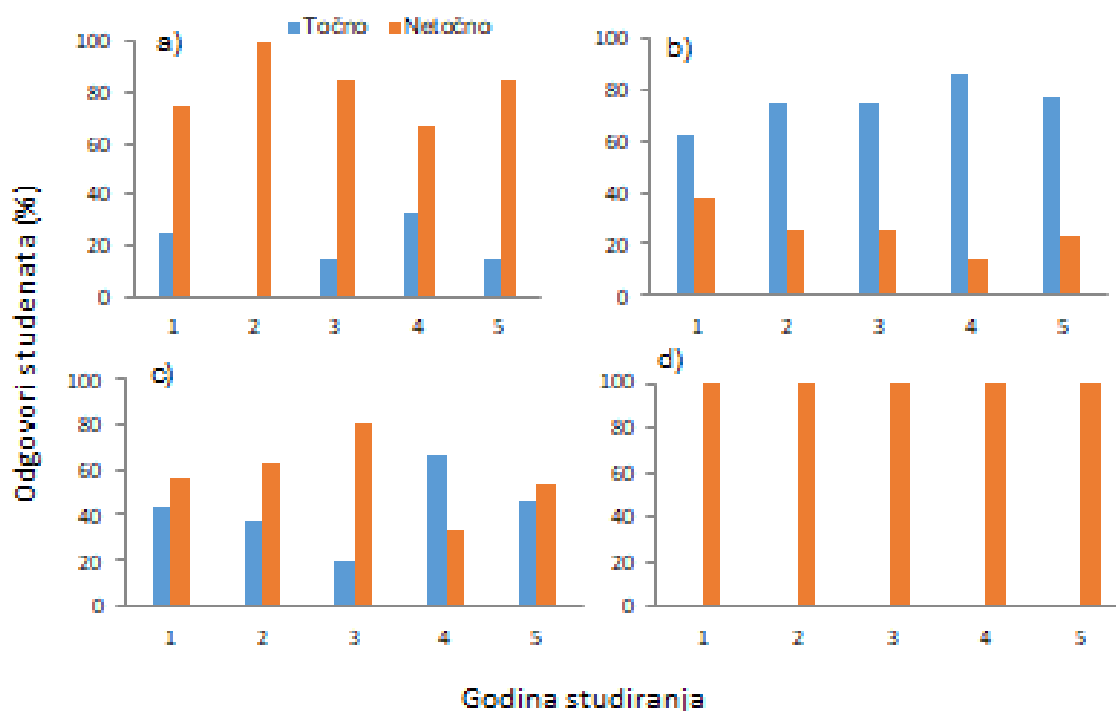
Geografski pojmovi			
1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
<ul style="list-style-type: none"> • položaj u prostoru • zanimanja • dužnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • vode tekućice • vode stajaćice • Jadransko more • promjene u prirodi • turizam 	<ul style="list-style-type: none"> • glavne strane svijeta • sporedne strane svijeta • stajalište • obzor • reljef • geografska (zemljopisna) karta - zemljovid • nizinski zavičaj • brežuljkasti zavičaj • gorski zavičaj • primorski zavičaj • more • obala • otok • poluotok • podneblje • gospodarstvo • gospodarske djelatnosti • županija • vode tekućice • vode stajaćice • živi svijet 	<ul style="list-style-type: none"> • Sunce • svjetlost • toplina • tlo • svojstva tla • povijest • država • zajednica • susjedne zemlje • prirodne granice • umjetne granice • brežuljkasti kraj • reljefna obilježja • podneblje • gospodarske djelatnosti • gradska središta • sela • izgled nizinskih krajeva • reljefna obilježja • podneblje • gospodarske djelatnosti • gradska središta • sela • izgled primorskih krajeva • reljefna obilježja • podneblje • gospodarske djelatnosti • gradska središta • sela • izgled gorskih krajeva • reljefna obilježja • podneblje • gospodarske djelatnosti • gradska središta • sela

Tablica 3. Povijesni pojmovi iz Nastavnog plana i programa prirode i društva 1. – 4. razreda

Povijesni pojmovi			
1. razred	2. razred	3. razred	4. razred
<ul style="list-style-type: none"> • blagdani 	<ul style="list-style-type: none"> • kulturne ustanove • blagdan • praznik 	<ul style="list-style-type: none"> • lenta ili crta vremena • kulturno-povijesni spomenici zavičaja 	<ul style="list-style-type: none"> • Hrvati • kršćanstvo • povijest • spomenici UNESCO-a • samostalna država • neovisna država • Domovinski rat • Europska unija • simbol • zastava • grb • himna • hrvatska kuna • kulturnopovijesni spomenici • pučki običaji (narodna baština) • kulturnopovijesni spomenici • pučki običaji (narodna baština) • kulturnopovijesni spomenici • pučki običaji (narodna baština) • kulturnopovijesni spomenici • pučki običaji (narodna baština)

U Tablici 2. i Tablici 3. navedeni su geografski i povijesni pojmovi koji se navode kao ključni pojmovi u Nastavnom planu i programu prirode i društva te se obrađuju kroz prva četiri razreda osnovne škole.

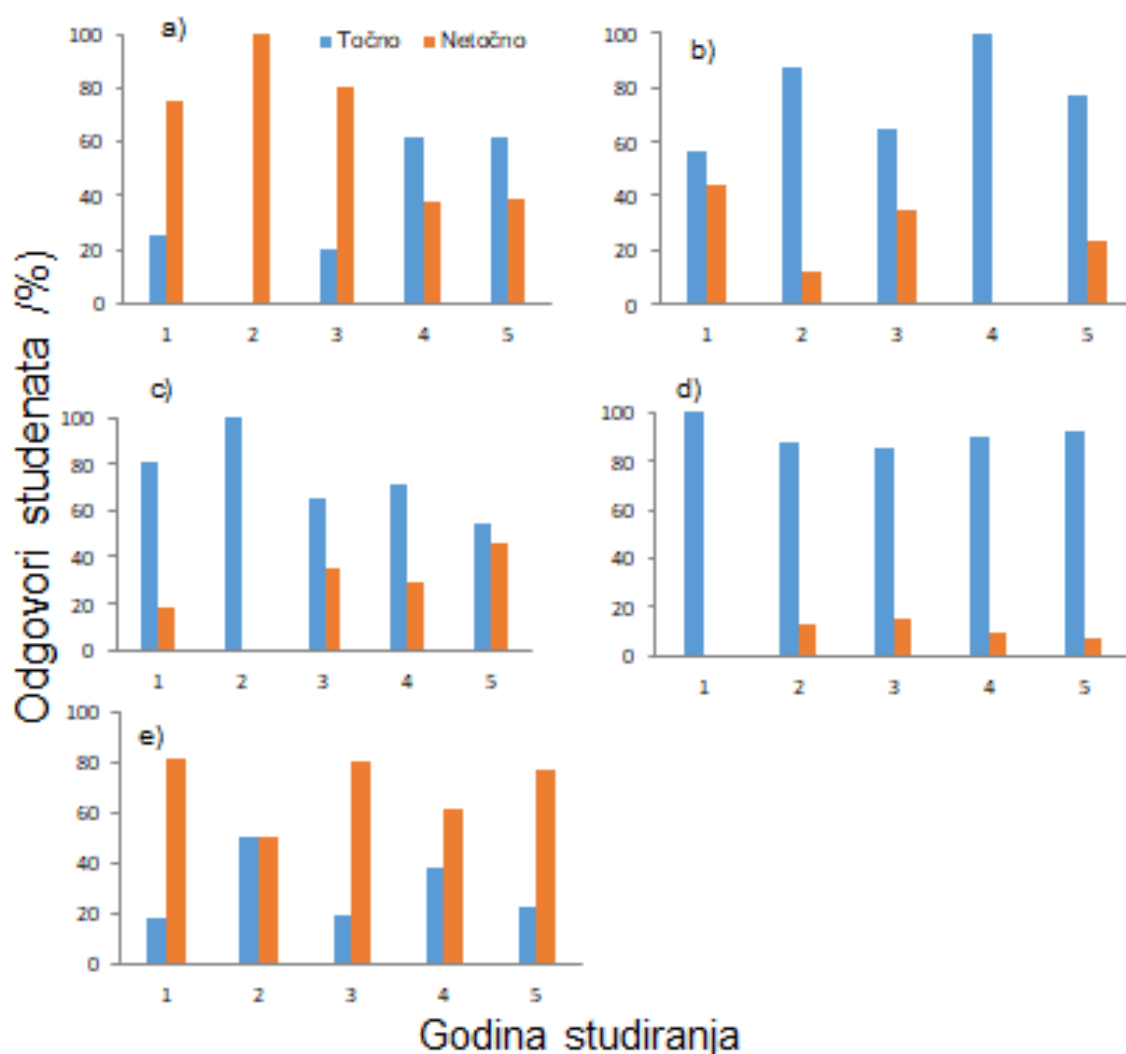
U slijedećim grafovima bit će prikazani rezultati, odnosno postotci točnih i netočnih odgovora studenata na pitanja iz provedenog ispitnog formulara.

Slika 2. Pripadnost a) područja b) rijeka c) prirodnih odredišta d) naselja kraju u kojem se nalaze

Studenti svih studijskih godina su na pitanja u kojima su trebali razvrstati područja prema kraju u kojem se nalaze odgovorili s više od 60% netočnih odgovora. Posebno se ističe druga studijska godina, čiji studenti na to pitanje nisu dali niti jedan točan odgovor. Na pitanje o pripadnosti rijeka kraju u kojem se nalaze, studenti su odgovorili s više od 60% točnih odgovora na svim studijskim godinama. Najbolje rezultate su pokazali studenti četvrte godine koji su odgovorili sa 85,71% točnih odgovora, a najniži postotak točnih odgovora ostvarili su studenti prve studijske godine koji su odgovorili sa 62,5% točnih odgovora.

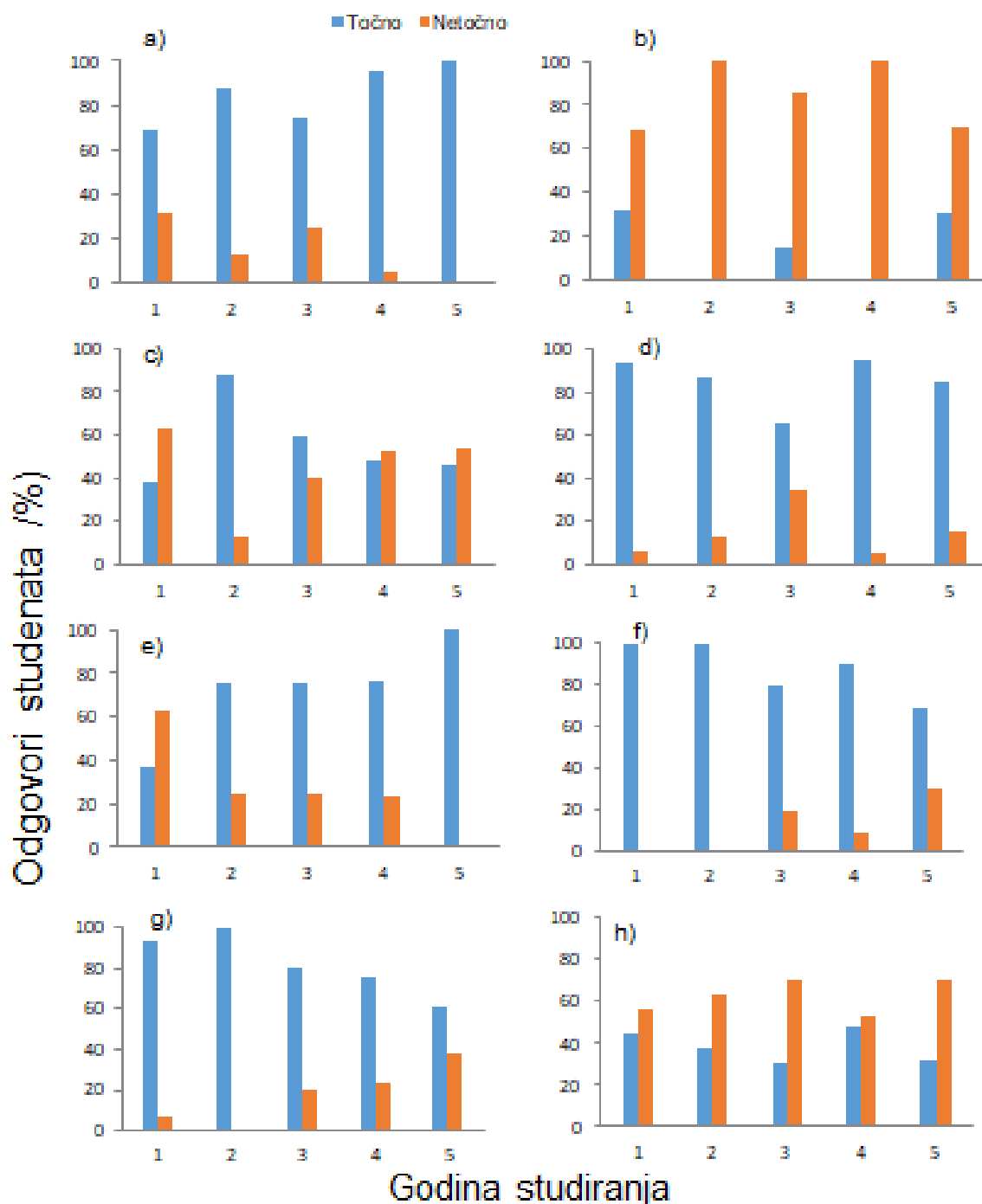
Pri pitanju o pripadnosti prirodnih odredišta kraju u kojem se nalaze, posebno se ističe četvrta studijska godina koja je odgovorila sa 66,66% točnih odgovora, dok su ostale godine odgovorile s manje od 50% točnih odgovora. Na to su pitanje najmanje točnih odgovora dali studenti treće godine. Na pitanje o pripadnosti pojedinih naselja kraju u kojem se nalaze, niti jedan student nije dao točan odgovor.

Slika 3. Poznavanje područja i obilježja na kojem se nalazi a) svetište Majke Božje u Krasnu b) Fužine – turističko odredište u Gorskom kotaru c) Čakovec – Podravkina tvornica d) Krapina – nalazište pračovjeka e) Nin – najveća solana

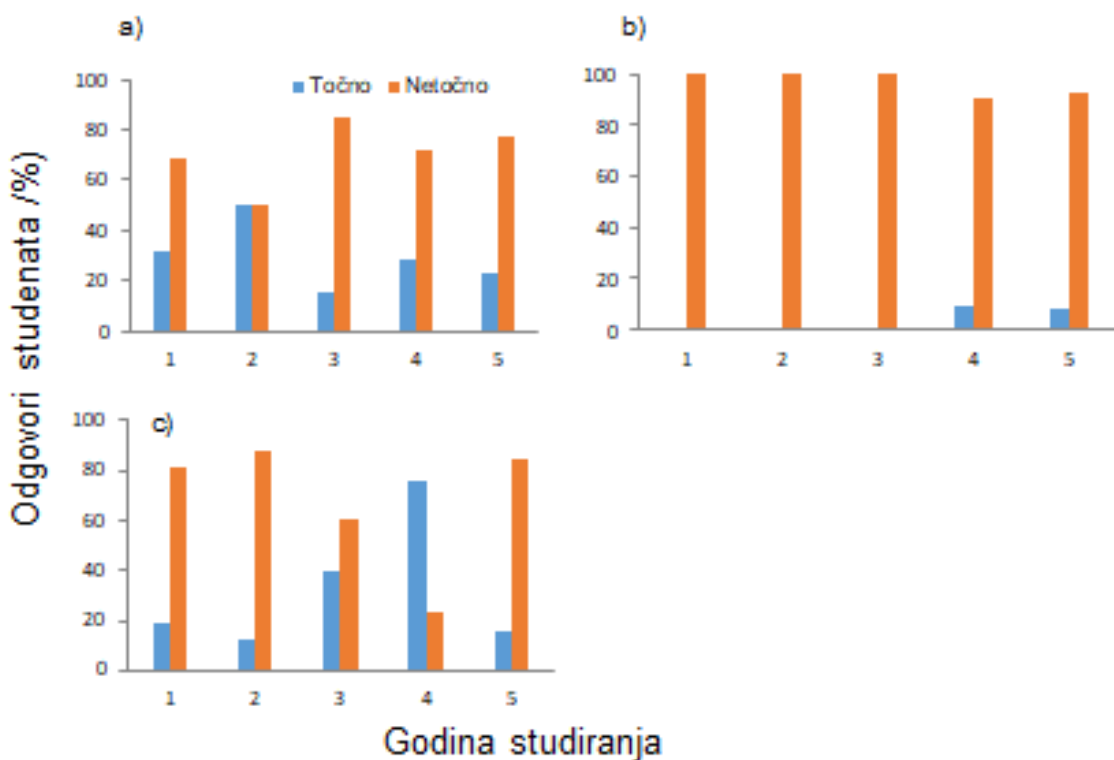
Na pitanja o poznavanju područja i obilježja na kojima se nalaze, studenti su s najvišim postotkom točnih odgovora odgovorili na pitanje o poznavanju Grada Krapine kao poznatog po nalazištu pračovjeka u špilji Hušnjakovo. Na to su pitanje najmanje točnih odgovora dali studenti treće godine.

S najvećim postotkom netočnih odgovora studenti su odgovorili na poznavanje mjesta u kojem se nalazi najveća solana. S više od 70% točnih odgovora studenti su odgovorili na pitanja o poznavanju Fužina kao turističkog odredišta u Gorskom kotaru te Čakovca kao grada u kojem se nalazi Podravkina tvornica.

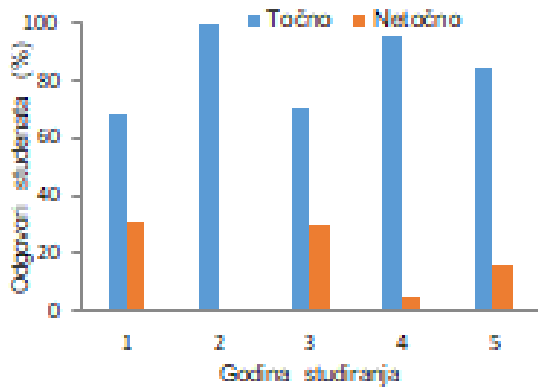
Slika 4. Poznavanje obilježja gradova, mjesta i područja a) Osijek – najveće naselje istočnih nizinskih krajeva b) Krapina - najveće naselje u Hrvatskom zagorju c) Mali Lošinj - najveći među naseljima na otocima d) Cres - najveći hrvatski otok , e) Dinara – najviša hrvatska planina f) Plitvička jezera – najstariji hrvatski nacionalni park g) Rijeka Gacka – turističko odredište u Lici h) Kutjevačko vinogorje – smješteno na južnim obroncima Papuka

Na pitanja o poznavanju obilježja gradova, mjesta i područja studenti su s najvišim, postotkom od 87,18% točnih odgovora odgovorili na pitanje o poznavanju Plitvičkih jezera kao najstarijeg hrvatskog nacionalnog parka. Također, s više od 80% točnih odgovora odgovorili su na pitanja o poznavanju Osijeka kao najvećeg naselja istočnih nizinskih krajeva, Cresa kao najvećeg hrvatskog otoka te rijeke Gacke kao turističkog odredišta u Lici. Na pitanje o poznavanju područja na kojem se nalazi Kutjevačko vinogorje, točno je odgovorilo 38,46% studenata, dok su najmanje točnih odgovora dali na pitanje o poznavanju Krapine kao najvećeg naselja u Hrvatskom zagorju.

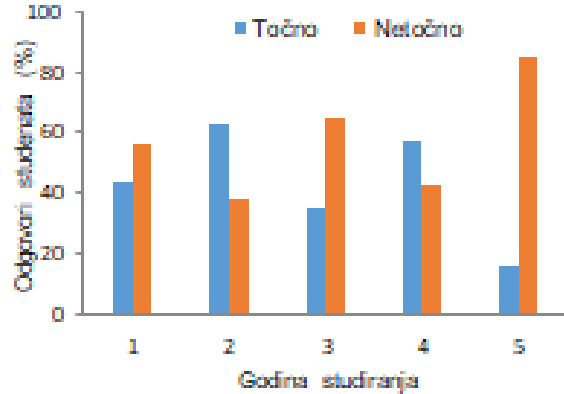

Slika 5. Pripadnost a) kultura b) pojmova i ličnosti c) prirodnog pokrova kraju u kojem se nalaze ili mu pripadaju

Na pitanja o pripadnosti kultura, pojmova i ličnosti te prirodnog pokrova kraju u kojem se nalaze ili pripadaju, studenti su odgovorili s manje od 40% točnih odgovora. Na pitanje o pripadnosti pojmova i ličnosti odgovorili su sa samo 3,85% točnih odgovora te na to pitanje studenti prve, druge i treće godine nisu dali niti jedan točan odgovor.

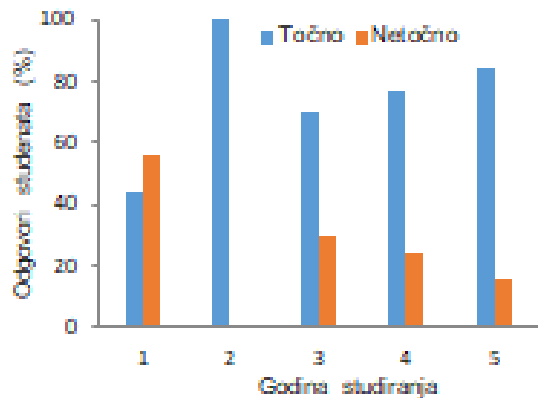

Slika 6. Brojnost rječica i potoka u brežuljkastim i brdovitim krajevima

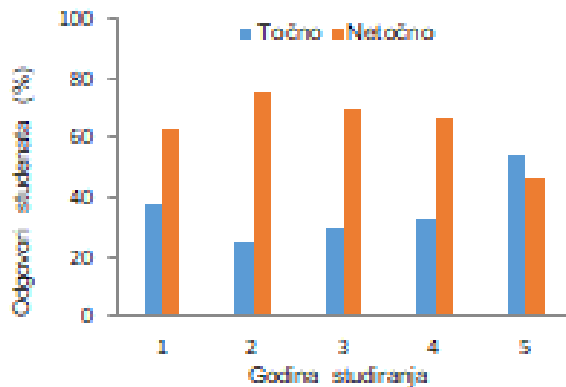

Slika 7. Nafta i zemni plin kao prirodno bogatstvo nizinskih krajeva

Na pitanje o brojnosti rječica i potoka u brežuljkastim krajevima točno je odgovorilo 82,05% studenata, a posebno se ističe druga studijska godina koja na to pitanje nije pružila niti jedan netočan odgovor. S tvrdnjom da su nafta i zemni plin prirodno bogatstvo nizinskih krajeva složio se i točno odgovorilo 42,31% studenata.

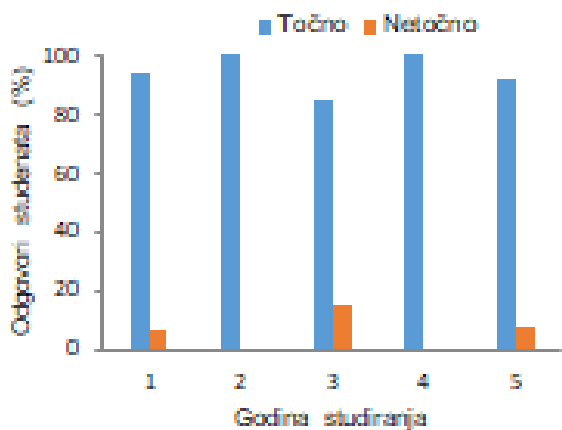

Slika 8. Pogodovanje kiše žitaricama u nizinskim krajevima u svibnju i lipnju

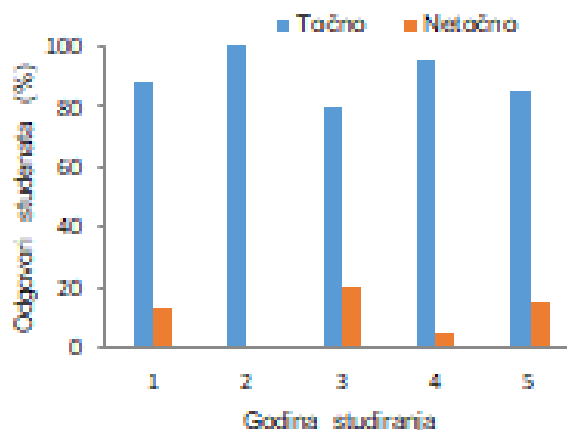

Slika 9. Sunce kao najudaljenija zvijezda

71,79% studenata je točno odgovorilo te smatra da kiša u nizinskim krajevima u svibnju i lipnju posebno pogoduje žitaricama. Dok je na pitanje o udaljenosti Sunca točno odgovorilo 35,90% studenata.

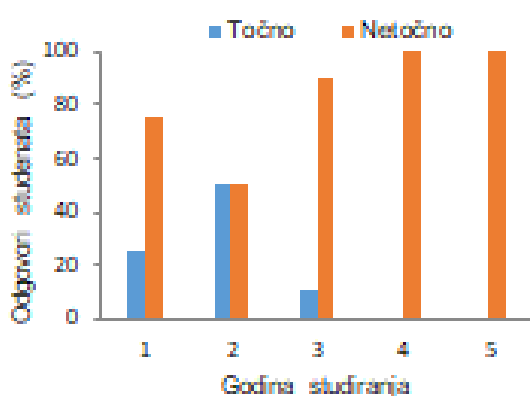

Slika 10. Karakteristike bure i juga

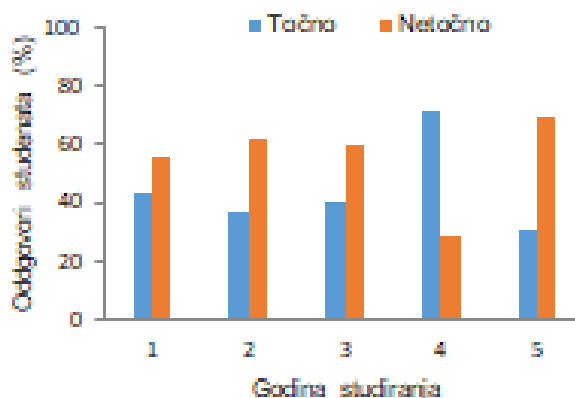

Slika 11. Barometar kao sprava za mjerenje tlaka zraka

Vjetrove buru i jugo sa njihovim karakteristikama točno je povezalo 93,59% ispitanika, dok je na pitanje o barometru kao spravi za mjerenje tlaka zraka točno odgovorilo 88,46% studenata. Od svih studijskih godina, jedino je druga godina u potpunosti točno odgovorila na oba pitanja.

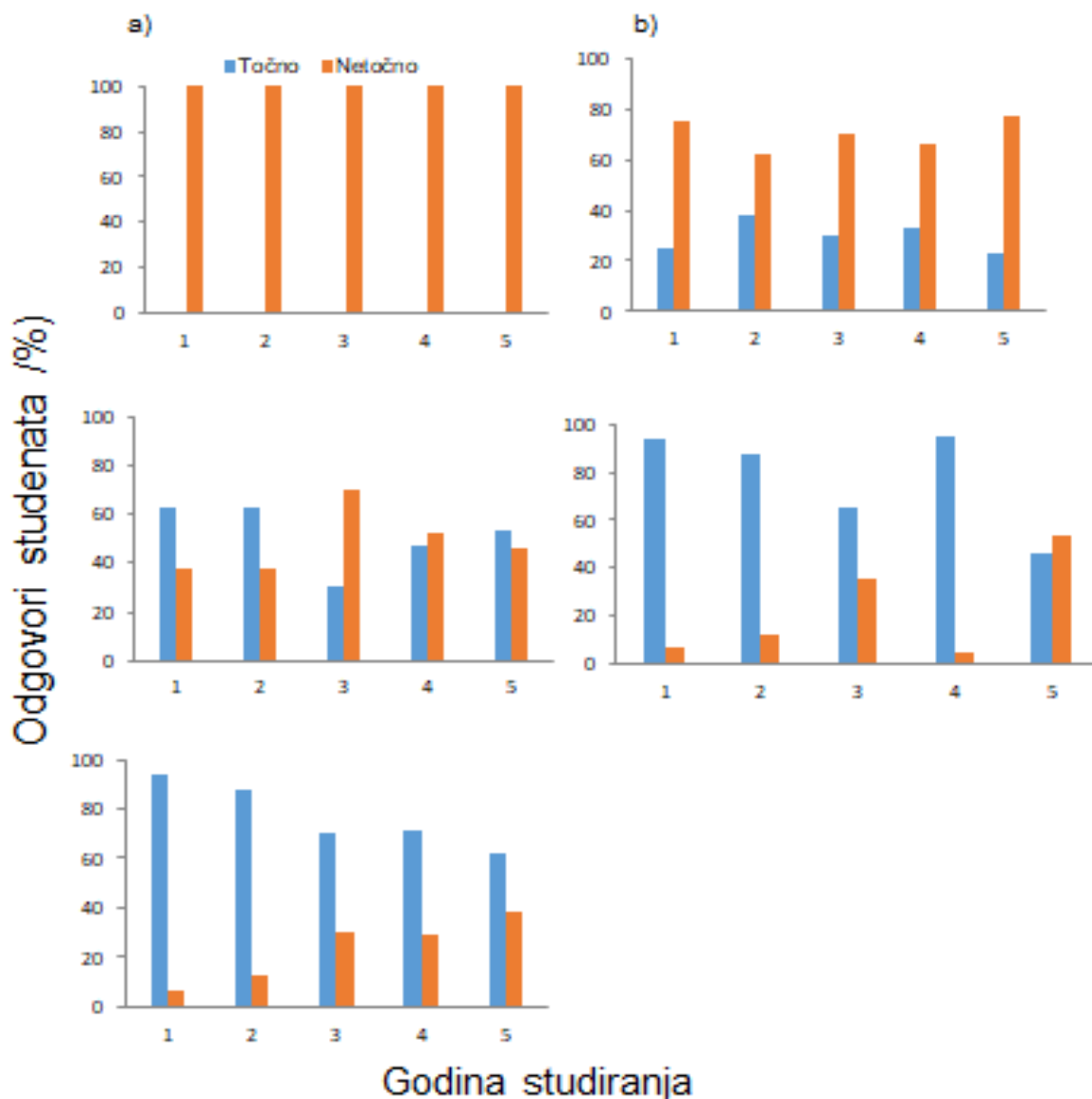

Slika 12. Karakteristike pojedine vrste tla

Slika 13. Rasprostranjenost crnice u nizinskom kraju

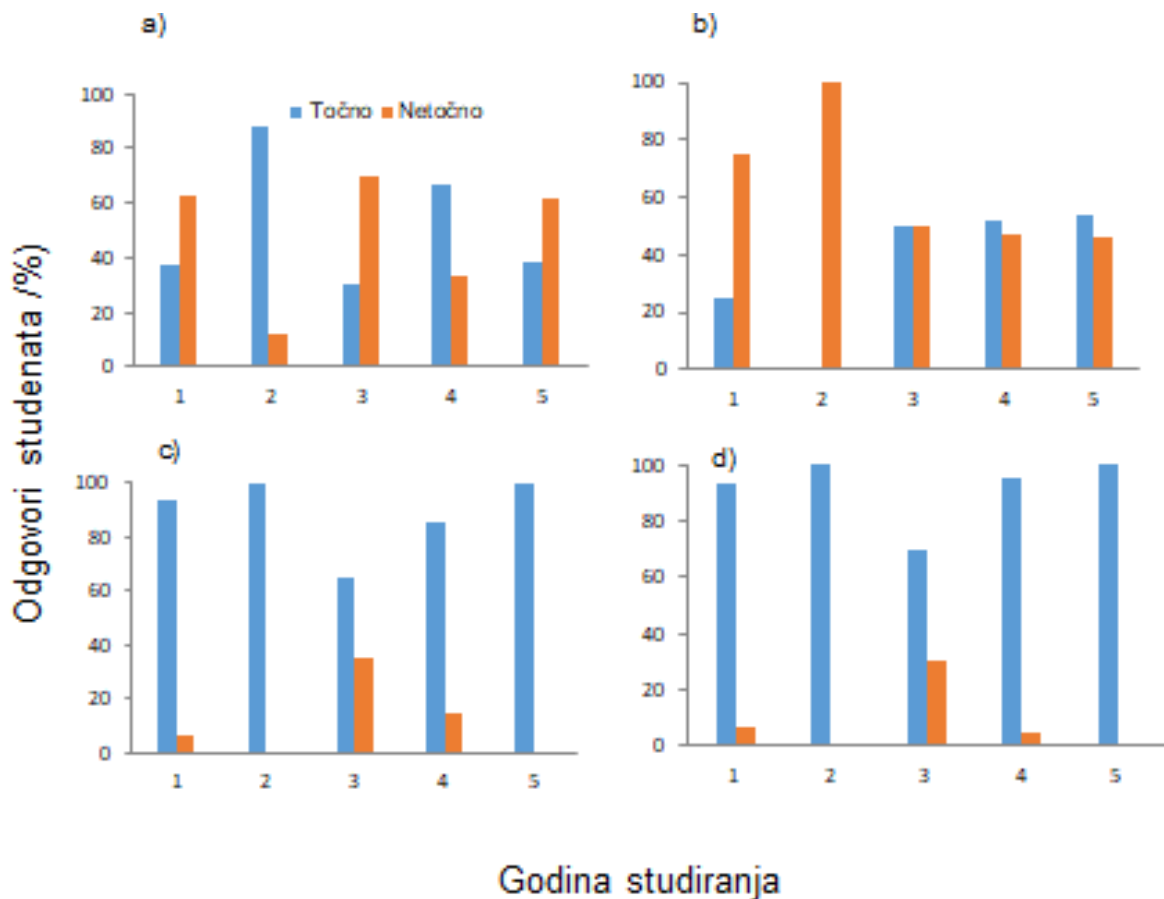
Na pitanje u kojem je trebalo povezati pojedinu vrstu tla s njenim karakteristikama, točno je odgovorilo samo 12,82% studenata. Najbolje poznavanje vrsta tla pokazali su studenti druge godine, dok studenti četvrte i pete godine nisu dali niti jedan točan odgovor na to pitanje. 47,43% studenata je točno odgovorilo te smatra da je crnica kao vrsta tla rasprostranjena u nizinskom kraju Republike Hrvatske.

Slika 14. Poznavanje a) redosljeda vladanja hrvatskih vladara b) vremenskih razdoblja u kojima su se pojedini povijesni događaji odvijali i značaj hrvatskih povijesnih ličnosti: c) Ferdinand Habsburški – hrvatski kralj početkom 16. stoljeća d) Ante Starčević – pravopis na štokavskom narječju e) Stjepan Radić – vođa Hrvatske seljačke stranke

Na pitanje u kojem je zadatak bio poredati hrvatske vladare kronološkim redosljedom njihova vladanja, niti jedan student od svih ispitanih nije točno odgovorio. Nadalje, povijesne događaje je s vremenskim razdobljem u kojemu su se dogodili točno povezano 29,49% studenata. Ferdinanda Habsburškog kao hrvatskog kralja početkom 16. stoljeća točno je prepoznalo 48,72% studenata. Samo 33,33% studenata je prepoznalo da Ante Starčević nije napisao pravopis na štokavskom

narječju, a 75,64% studenata je točno odgovorilo na pitanje o vođi Hrvatske seljačke stranke.

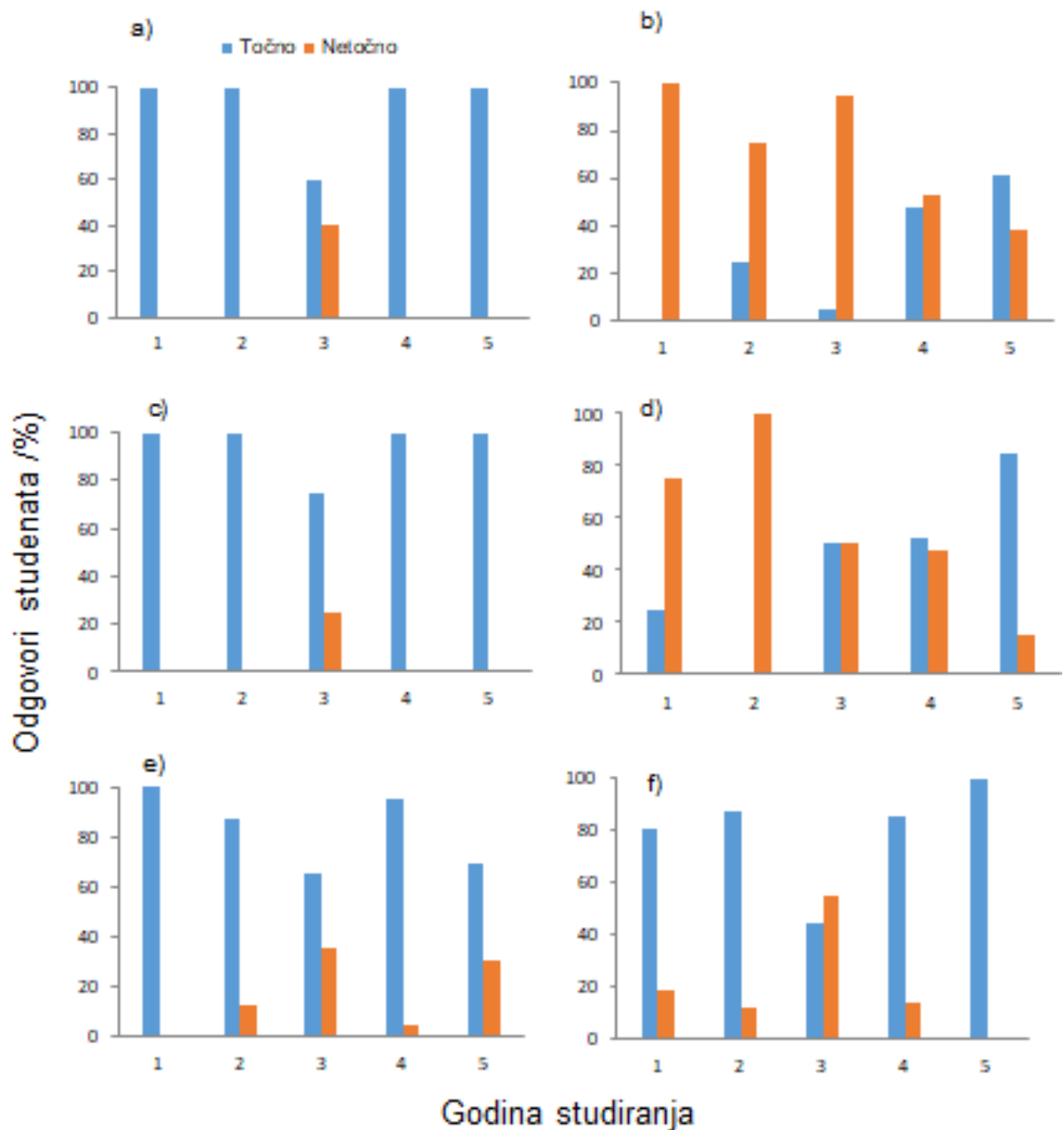

Slika 15. Poznavanje a) datuma obilježavanja državnih praznika b) broja županija na koje je RH podijeljena c) datuma postanka RH punopravnom članicom EU d) mjesta u kojem je sjedište EU

48,72% studenata je pokazalo poznavanje datuma kada se obilježavaju pojedini državni praznici. Među svim studentima posebno se ističu studenti druge i četvrte studijske godine čija točnost odgovora na to pitanje prelazi 65%.

Na pitanje o broju županija na koje je Republika Hrvatska podijeljena točno je odgovorilo 41,03% studenata, među kojima se ističu studenti druge studijske godine koji na to pitanje nisu dali niti jedan točan odgovor.

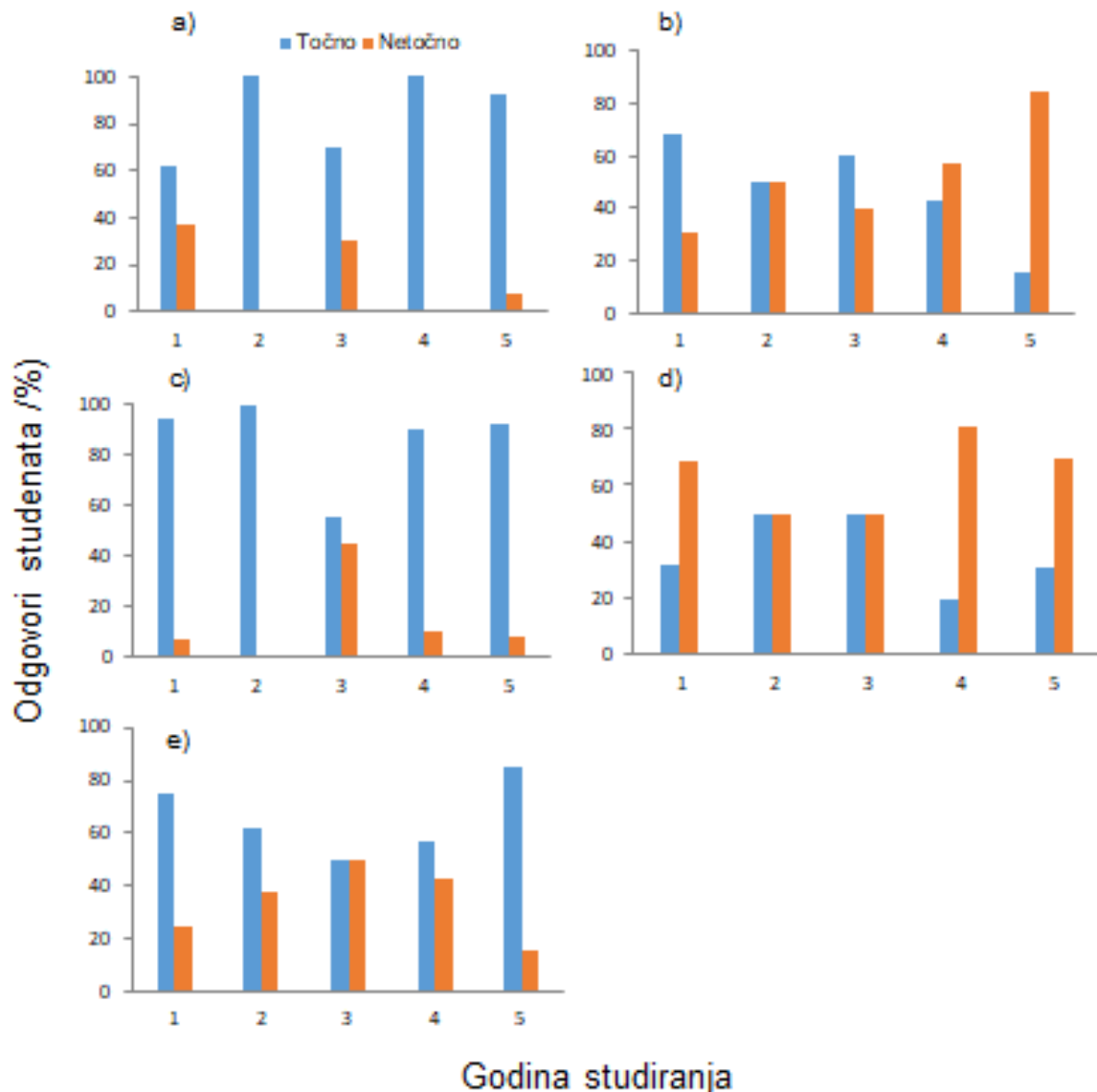
Na pitanje o datumu postanka RH punopravnom članicom EU te imenu mjesta u kojemu se nalazi sjedište EU preko 85% studenata je odgovorilo točno. Na ta su pitanja studenti druge i pete studijske godine u potpunosti svi točno odgovorili.

Slika 16. Poznavanje a) autora i skladatelja hrvatske himne b) mjeseca obilježavanja Dana kruha c) došašća kao perioda prije Božića d) Uskrsa kao najvećeg kršćanskog blagdana e) Velikog tjedna kao tjedna prije Uskrsa f) blagdana koje slave pripadnici različitih vjera

Na pitanje o autoru i skladatelju hrvatske himne točno je odgovorilo 89,74% studenata, a na to su pitanje u potpunosti točno odgovorili studenti prve, druge, četvrte i pete studijske godine. Poznavanje mjeseca kada se obilježavaju Dani kruha pokazalo je samo 26,92% studenata, a na to su pitanje studenti prve godine svi dali netočan odgovor. Došašće kao naziv vremena prije Božića točnim smatra 93,59%

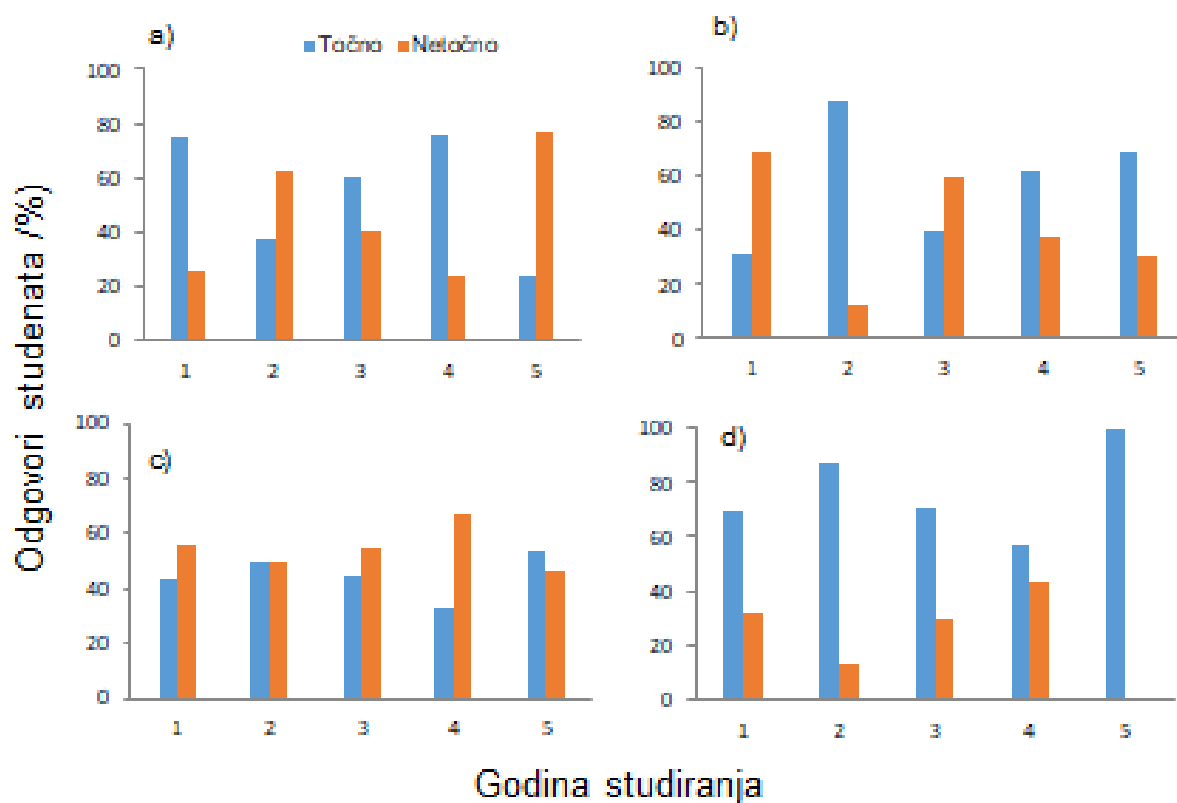
studentata, dok 80,77% studentata prepoznaje Uskrs kao najveći kršćanski blagdan. 83,33% studentata se slaže s tvrdnjom da tjedan prije Uskrsa nazivamo Velikom tjednom, a 76,92% studentata prepoznaje koje blagdane slave pripadnici pojedinih vjera.

Slika 17. Poznavanje geografskih pojmova i sadržaja a) Obzor – najširi u ravnici i na morskoj pučini b) Sjever i jug kao glavne strane svijeta, te c) položaja i kretanja Sunca prema stranama svijeta d) Zemlja se okreće oko Sunca i oznaka magnetne igle e) engleskih kratica strana svijeta

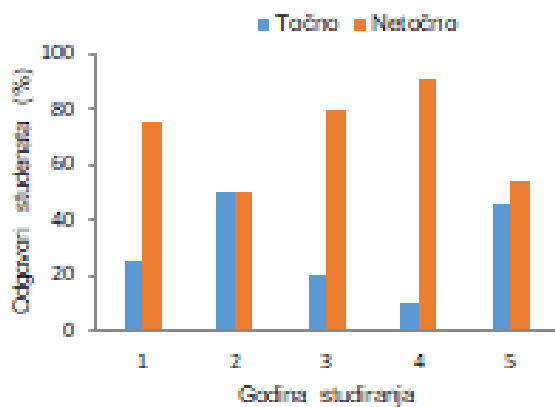
76,92% studentata slaže se s tvrdnjom da je obzor najširi u ravnici i na morskoj pučini, dok samo 48,72% točno odgovara na pitanje i prepoznaje da nisu samo sjever i jug glavne strane svijeta. Na pitanje o položaju i kretanju Sunca prema

stranama svijeta točno odgovara 83,33% studenata, a točne tvrdnje o kretanju Zemlje i oznakama na magnetnog igli zna prepoznati 43,62% studenata. 64,10% studenata je točno odgovorilo na pitanje sa zadatkom povezivanja engleskih kratica strana svijeta s hrvatskim nazivima.

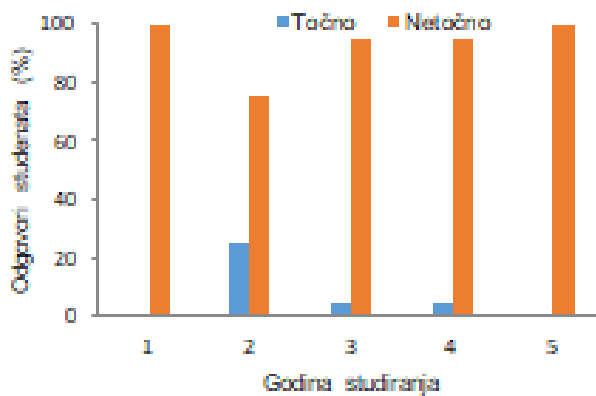

Slika 18. Poznavanje a) načina čitanja vremenske crte b) 1 tisućljeće sadrži 10 stoljeća c) 2001. godine kao početka 21. stoljeća d) pripadnosti godina pojedinom stoljeću ili tisućljeću

Poznavanje načina čitanja vremenske crte pokazalo je 58,97% studenata, isto kao toga da jedno tisućljeće sadrži deset stoljeća. 2001. godinu kao onu s kojom je započelo 21. stoljeće prepoznaje 43,59% studenata, a 73,08% studenata zna povezati godinu sa stoljećem ili tisućljećem kojem pripada. Najbolje poznavanje stoljeća i tisućljeća pokazuje peta studijska godina koja je u potpunosti točno odgovorila na to pitanje.

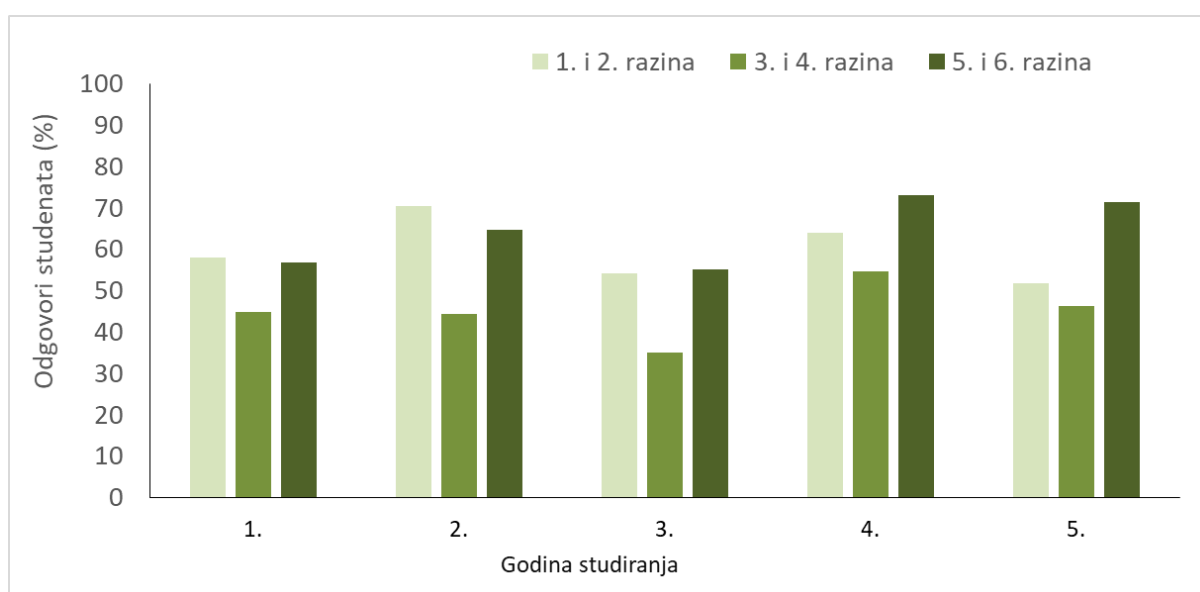

Slika 19. Stoljeća i tisućljeće prikazano na vremenskoj crti

Slika 20. Mjesta i gradovi označeni na slijepoj karti

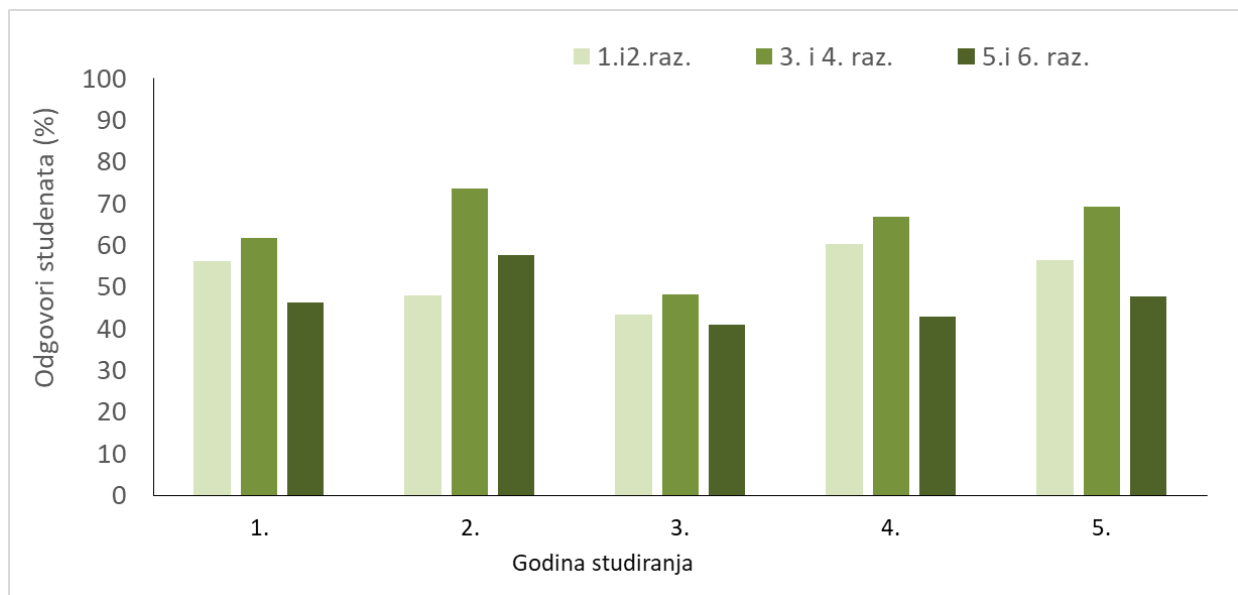
Zadana stoljeća i tisućljeće je na vremenskoj crti točno znalo označiti 25,64% studenata. Taj su zadatak najbolje riješili studenti druge godine sa 50% točnih odgovora. Mjesta i gradove na slijepoj je karti znalo označiti samo 5,13% ispitanih studenata. Na to su pitanje u potpunosti netočno odgovorili studenti prve i pete godine, dok su najbolje rezultate pokazali studenti druge godine, sa 25% točnih odgovora.

Slika 21. Prikaz poznavanja geografskih pojmova studenata Učiteljskog studija u Puli od prve do pete godine prema ishodima učenja

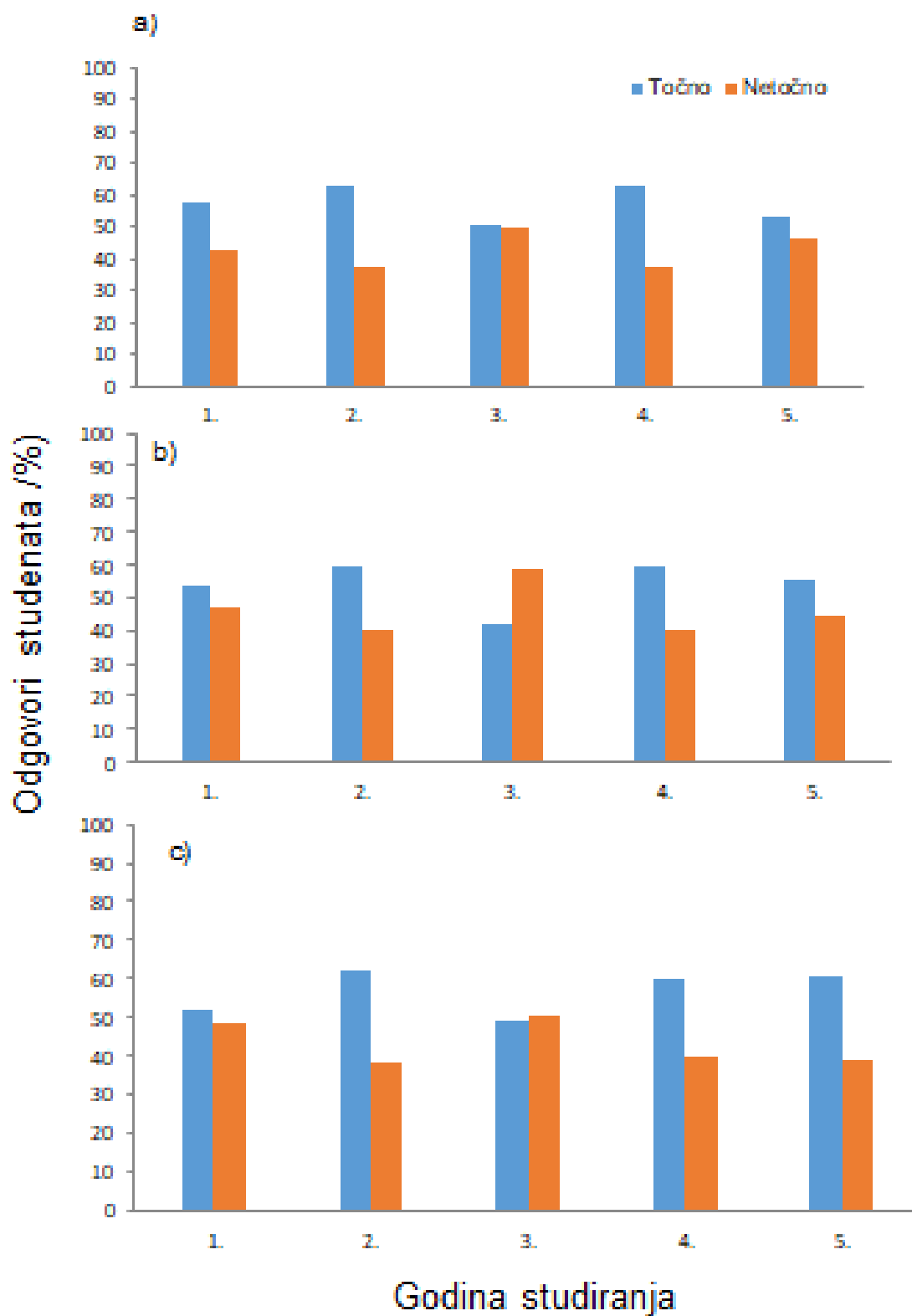
Poznavanje geografskih pojmova među studentima Učiteljskog studija razlikuje se prema studijskim godinama (ANOVA, $F=13,14$, $p<0,05$).

Studenti četvrte godine pokazali su najbolje poznavanje geografskih pojmova u odnosu na sve ostale studijske godine (Tukey HSD test, $p<0,05$). Slijede ih studenti druge, pete, a zatim prve godine. Studenti treće godine ostvarili su najlošije rezultate u poznavanju geografskih pojmova.

Slika 22. Prikaz poznavanja povijesnih pojmova studenata Učiteljskog studija u Puli od prve do pete godine prema ishodima učenja

Poznavanje povijesnih pojmova među studentima Učiteljskog studija razlikuje se prema studijskim godinama (ANOVA, $F=5,09$, $p<0,05$). Studenti druge godine pokazali su najbolje poznavanje povijesnih pojmova u odnosu na ostale godine (Tukey HSD test, $p<0,05$).

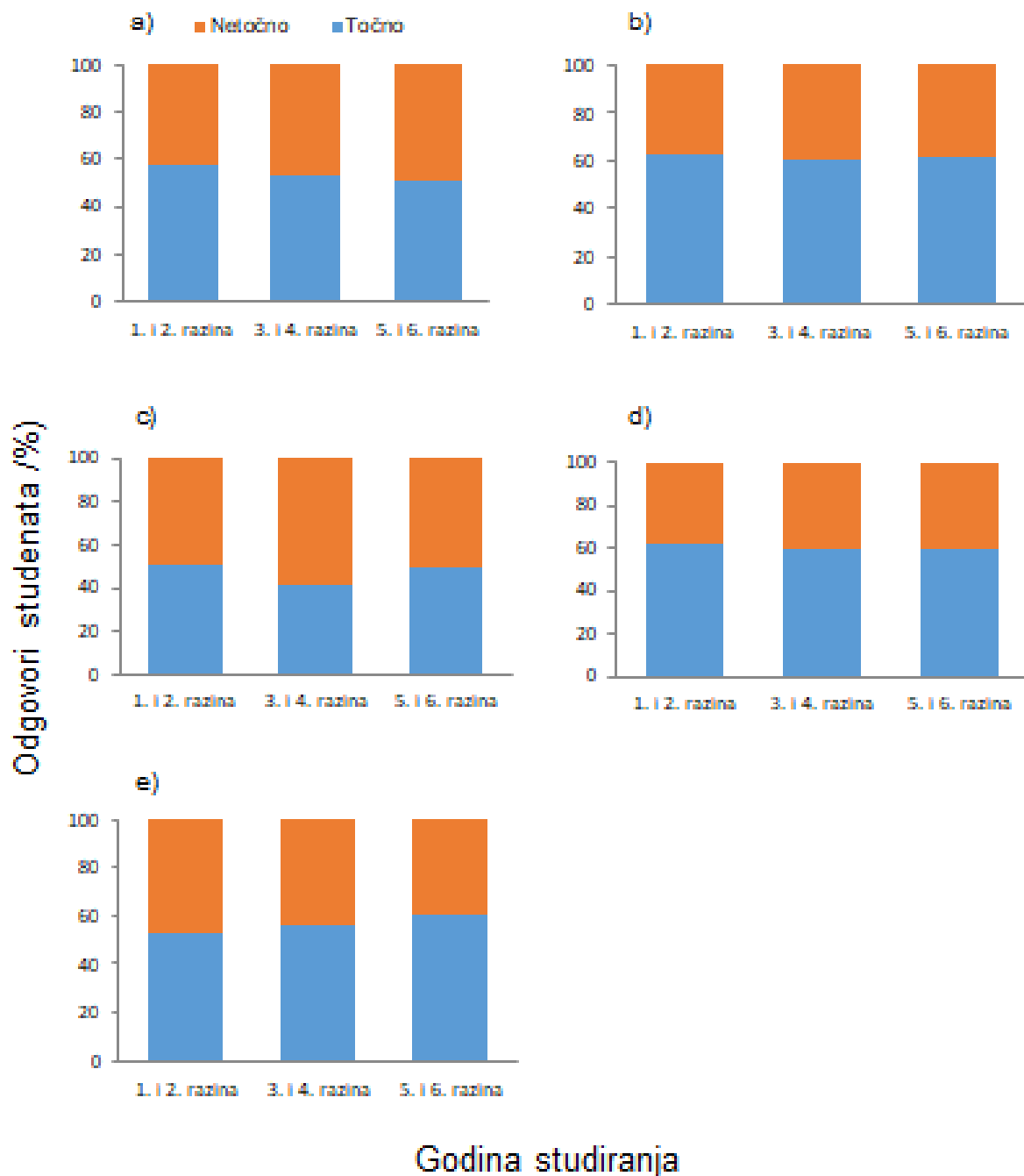
Slika 23. Odgovori studenata 1. – 5. studijske godine prema a) 1. i 2. razini znanja b) 3. i 4. razini znanja c) 5. i 6. razini znanja

Između studijskih godina postoji značajna razlika u odgovorima na pitanja 1. i 2. razine znanja (Kruskal-Wallis test: $H=22,85$, $p<0,05$). Najviše točnih odgovora na pitanja 1. i 2. razine znanja imala je četvrta studijska godina te su točno odgovorili na 62,75% pitanja te skupine te se značajno razlikovala od pete studijske godine (Mann Whitney test, $p=0,01$) Treća studijska godina imala je najmanje točnih odgovora te su točno odgovorili na 50,29% pitanja te skupine i razlikuje se značajno od druge (Mann Whitney, $p=0,02$) i treće godine (Mann Whitney, $p=0,0001$). Sve su studijske godine imale preko 50% točnih odgovora na pitanja 1. i 2. razine znanja.

Između studijskih godina postoji značajna razlika u odgovorima na pitanja 3. i 4. razine znanja (Kruskal-Wallis test: $H=12,97$, $p<0,05$). Na pitanja 3. i 4. razine znanja najviše točnih odgovora imala je druga studijska godina, 59,72%, a razlikovala se od četvrte godine (Mann Whitney, $p=0,004$). Najmanje točnih odgovora pokazala je treća studijska godina, 41,66%. No, sve su studijske godine imale preko 40% točnih odgovora na pitanja 3. i 4. razine znanja.

Između studijskih godina postoji značajna razlika u odgovorima na pitanja 1. i 2. razine znanja (Kruskal-Wallis test: $H=17,54$, $p<0,05$). Na pitanja 5. i 6. razine znanja najviše su točnih odgovora dali studenti druge studijske godine, 61,84%, a najmanje studenti treće studijske godine, 49,21% te među njima postoji značajna razlika (Mann Whitney, $p=0,04$), kao i među drugom i četvrtom godinom (Mann Whitney, $p=0,0006$). Sve su studijske godine odgovorile s preko 49% točnih odgovora na pitanja 5. i 6. razine znanja.

Vidljivo je kako je najviši postotak točnih odgovora od svih godina i po razinama znanja postigla četvrta studijska godina prilikom odgovaranja na pitanja 1. i 2. razine znanja. Najniži postotak točnih odgovora ostvarila je treća studijska godina prilikom odgovaranja na pitanja 3. i 4. razine znanja.

Slika 24. Odgovori studenata po studijskim godinama prema razinama znanja a) 1. godina b) 2. godina c) 3. godina d) 4. godina e) 5. godina

Studenti prve studijske godine pokazali su najveće poznavanje i najveću točnost odgovora na pitanja 1. i 2. razine znanja, iako ne postoji statistički značajna razlika među odgovorima studenata prema pojedinoj razini znanja (ANOVA, $F=0,14$, $p>0,05$) Točno su odgovorili na 57,35% pitanja 1. i 2. razine znanja, dok su najmanji

postotak točnih odgovora postigli odgovarajući na pitanja 5. i 6. razine znanja. Odgovorili su točno na 51.64% pitanja.

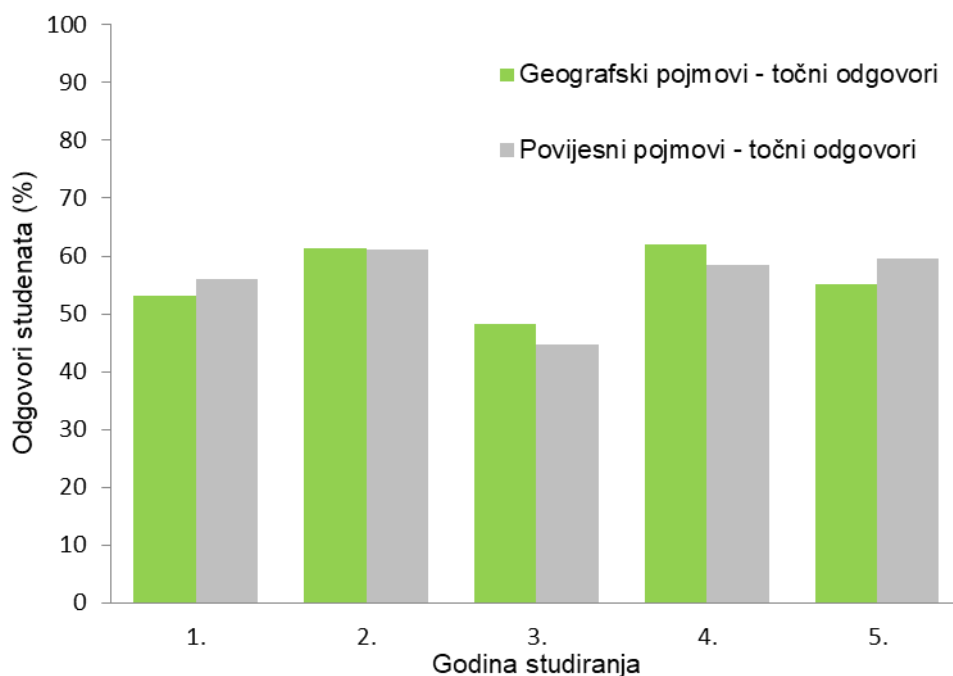
Studenti druge studijske godine najviše su točnih odgovora, 62,5% postigli na pitanja 1. i 2. razine znanja, a najmanje, 59,72% na pitanja 3. i 4. razine znanja, iako ne postoji statistički značajna razlika među odgovorima studenata prema pojedinoj razini znanja (ANOVA, $F=0,02$, $p>0,05$).

Treća studijska godina pokazala je najveće poznavanje sadržaja ispitanih pitanjima 1. i 2. razine znanja, iako ne postoji statistički značajna razlika među odgovorima studenata prema pojedinoj razini znanja (ANOVA, $F=0,58$, $p>0,05$). Točno su odgovorili na 50,29% pitanja. Najmanje su točnih odgovora postigli na pitanja 3. i 4. razine znanja, 41,66%.

Studenti četvrte studijske godine postigli su 62,75% točnih odgovora na pitanja 1. i 2. razine znanja, a najmanji postotak točnih odgovora, od 59,52% postigli su odgovarajući na pitanja 3. i 4. razine znanja, iako ne postoji statistički značajna razlika među odgovorima studenata prema pojedinoj razini znanja (ANOVA, $F=0,05$, $p>0,05$).

Peta studijska godina pokazala je najveće poznavanje sadržaja ispitanih 5. 6. razinom znanja, od 60,73%. Najmanji postotak točnih odgovora postigli su odgovarajući na pitanja 1. i 2. razine znanja, od 53,39%. Međutim, ne postoji statistički značajna razlika među odgovorima studenata prema pojedinoj razini znanja (ANOVA, $F=0,23$, $p>0,05$)

Uočljivo je da su najveći postotak od svih studijskih godina po pojedinim skupinama razina znanja postigli studenti četvrte godine, a najmanji studenti treće godine.

Slika 25. Točni odgovori studenata 1. – 5. studijske godine na pitanja o geografskim i povijesnim pojmovima

Iz Slike 25. vidljivo je da je prva studijska godina odgovorila točno na 53,04% pitanja geografskog sadržaja, a na 55,92% pitanja povijesnog sadržaja. Poznavanje geografskih i povijesnih sadržaja kod studenata prve godine je bez razlike (ANOVA, $F=0,10$, $p=0,75$).

Studenti druge studijske godine točno su odgovorili na 61,43% pitanja geografskog sadržaja te na 61,18% pitanja povijesnog sadržaja. Poznavanje geografskih i povijesnih sadržaja kod studenata druge godine je bez razlike (ANOVA, $F=0,06$, $p=0,98$).

Treća studijska godina odgovorila je točno na 48,29% pitanja geografskog sadržaja te na 44,74% pitanja povijesnog sadržaja. Poznavanje geografskih i povijesnih sadržaja kod studenata treće godine je bez razlike (ANOVA, $F=0,22$, $p=0,63$).

Studenti četvrte godine odgovorili su točno na 61,90% pitanja geografskog sadržaja te na 58,40% pitanja povijesnog sadržaja. Poznavanje geografskih i povijesnih sadržaja kod studenata četvrte godine je bez razlike (ANOVA, $F=0,15$, $p=0,69$).

Peta studijska godina točno je odgovorila na 55,16% pitanja geografskog sadržaja i na 59,51% pitanja povijesnog sadržaja. Poznavanje geografskih i povijesnih sadržaja kod studenata pete godine je bez razlike (ANOVA, $F=0,21$, $p=0,64$).

Od svih studijskih godina najbolje poznavanje geografskih sadržaja pokazali su studenti četvrte godine (61,90%), a najbolje poznavanje povijesnih sadržaja studenti druge godine (61,18%). Najslabije poznavanje geografskih sadržaja pokazali su studenti treće godine (48,29%), kao i najslabije poznavanje povijesnih pojmova (44,74%). Druga, treća i četvrta studijska godina pokazala je bolje znanje na području geografskih sadržaja, a prva i peta studijska godina na području povijesnih sadržaja.

5. Rasprava

Na temelju rezultata dobivenih proučavanjem Nastavnog plana i programa za osnovnu školu iz nastavnog predmeta priroda i društvo vidljivo je da broj pojmova iz područja geografskih i povijesnih sadržaja raste prema višim razredima. Razlog tome mogla bi biti zrelost učenika za primanje i razumijevanje određenih sadržaja u pojedinom razvojnem razdoblju. U prilog tome govore Braičić i Franić (2015) u svom radu naziva *Geografski aspekt nastave prirode i društva – klasifikacija sadržaj*. U radu navode kako šestogodišnjaku koji živi u Petrinji može biti teško razumjeti da u isto vrijeme može živjeti i u Banovini, i u Sisačko-moslavačkoj županiji, i u Republici Hrvatskoj. No, uz odgovarajuće metode zornog predočavanja i vježbanja djeca te dobi u stanju su razumjeti spomenuto.

S obzirom da je broj geografskih sadržaja koji se obrađuju kroz prva dva razreda te povijesnih kroz prva tri vrlo malen, u korist bi mu moglo ići prethodno navedeno te aspekte razvoja i spremnosti učenika na primanje informacija uzeti kao relevantne. Djeca u toj dobi najbolje usvajaju znanja o onome što im je najbliže i najvidljivije te zorno usvajaju informacije i sadržaje pa nije začuđujuće da se sadržaji drugačijeg aspekta uvode kasnije i umjerenije kroz razrede i predmete.

Sadržaji, pojmovi, namjera interdisciplinarnog pristupa odgoju i obrazovanju te poučavanju nastave prirode i društva proučena kroz ovaj rad te rezultati ispitivanja predznanja budućih učitelja, studenata Učiteljskog studija mogu poslužiti kao poticaj daljnjem radu i istraživanjima. Temeljem provedenog istraživanja i dobivenih rezultata

postavlja se pitanje je li trenutno stanje zadovoljavajuće ili daleko od onoga koje bi se moglo poželjeti.

Studenti su s manje od 50% točno odgovorili na pitanja o Sjevernom Velebitu kao mjestu na kojem se nalazi svetište Majke Božje u Krasnu, poznavanju kraja u kojem se uzgajaju pojedine kulture, nafte i plinu kao prirodnom bogatstvu nizinskih krajeva, poznavanju prirodnih pokrova koji prevladavaju u pojedinom kraju, prirodnim odredištima i krajevima u kojim se nalaze, području na kojem se nalazi Kutjevačko vinogorje. Nadalje, više od 50% se složilo s tvrdnjom da je Sunce nama najudaljenija zvijezda te nije znalo prepoznati područje u kojem je crnica rasprostranjena. Također, manje od 50% studenta točno je odgovorilo na pitanje o hrvatskom kralju izabranom početkom 16. stoljeća, Anti Starčeviću kao autoru pravopisa na štokavskom narječju te na pitanje o povezivanju pojedinih državnih praznika s datumima na koje se obilježavaju. Manje od polovine studenata točno je odgovorilo na broj županija na koje je RH podijeljena. Više od 50% studenata se složilo s tvrdnjom kako su samo sjever i jug glavne strane svijeta te na taj način netočno odgovorilo. Studenti su s manje od 50% točnih odgovora odgovorili i na pitanja o kretanju Sunca prema stranama svijeta te na pitanje sa zadatkom prepoznavanja netočnih tvrdnji o kretanju Zemlje te oznakama na magnetnoj igli, kao i na pitanje s kojom je godinom započelo 21. stoljeće.

S manje od 30% točnih odgovora studenti su odgovorili na pitanja prepoznavanja područja te kraja u kojem se nalaze, Krapine kao najvećeg naselja u Hrvatskom zagorju, Nina kao mjesta u kojem se nalazi najveća solana te vrsta tla njihovih karakteristika. Također, s manje od 30% točnih odgovora studenti su odgovorili na pitanje povezivanja povijesnih događaja s stoljećima u kojima su se dogodili, mjeseca obilježavanja Dana kruha te na zadatak označavanja navedenih stoljeća i tisućljeća na vremenskoj crti.

Rezultat od manje od 10% točnih odgovora studenti su ostvarili odgovarajući na pitanja prepoznavanja pojmova i ličnosti te njihovog razvrstavanja prema kraju kojem pripadaju te smještanja navedenih gradova i mjesta na slijepoj karti. Rezultat od 0% točnih odgovora studenti su ostvarili odgovarajući na pitanje prepoznavanja naselja i kraja kojem pripadaju te kronološkog poretka hrvatskih vladara redoslijedom

njihovog vladanja. Na sva su ostala pitanja studenti ostvarili rezultate od više od 50% točnih odgovora.

Odgovori koji se ističu među netočnima su Dalmacija kao područje koje se nalazi u nizinskom kraju te smokva koja se kao kultura uzgaja u gorskom, brežuljkastom ili čak nizinskom kraju. Studentima je nerazumljiv bio pojam bunje, odnosno kažuni. Prilikom rješavanja ispitivali su o značenju pa bi na sam spomen riječi kažun sve postalo jasnije. Iako je to pojam koji se javlja u udžbenicima četvrtog razreda osnovne škole, studentima je i dalje nepoznat.

Kao posebnost među odgovorima koje su studenti dali ističe se odgovor da je bura topao i vlažan vjetar, a jugo hladan i snažan. Samo je jedan od ispitanih studenata zadatak o kronološkom poretku hrvatskih vladara točno započeo rješavati, označivši Trpimira kao prvog u nizu.

Unatoč činjenici da su svi navedeni pojmovi i sadržaji dijelom sadržaja udžbenika i radnih bilježnica za nastavni predmet priroda i društvo koji će studenti, budući učitelji poučavati, pokazali su nizak stupanj poznavanja istog.

U istraživanju opisanom u radu naziva *Procjena samoefikasnosti poučavanja prirode i društva studenata budućih učitelja primarnoga obrazovanja* objavljenom 2015. godine provedenom na studentima druge i pete godine učiteljskih studija iz četiriju regionalnih centara Republike Hrvatske (Osijeka, Zagreba, Rijeke i Splita), studenti su se procijenili kao vrlo samoefikasni u poučavanju Prirode i društva te da imaju visoka očekivanja ishoda poučavanja Prirode i društva. Također, studenti su izrazili kako vjeruju da samoefikasniji učitelji te učitelji s višim očekivanim ishodima poučavanja utječu na rezultate učenika. Kao više samoefikasnim su se ocijenili studenti pete godine, ali da se studenti ne razlikuju u procjeni očekivanih ishoda poučavanja.

U istraživanje nisu bili uključeni studenti Učiteljskog fakulteta u Puli pa nije moguće uspoređivati dobiveno stanje s procjenom studenata. Ako bi razina znanja studenata ostalih učiteljskih fakulteta bila na razini dobivenih rezultata, bilo bi upitno što studenti smatraju važnim pri procjeni samoefikasnosti ako bi im znanje predmeta kojem će druge poučavati bilo na toj razini.

U prilog prethodnome govore i rezultati istraživanja s ciljem procjene kompetencija budućih pripravnika te procjene njihove opće osposobljenosti. Istraživanje je objavljeno u radu naziva *Kompetencije učitelja primarnoga obrazovanja za djelotvornu organizaciju i izvođenje nastave prirode i društva* 2012. godine. Prema rezultatima na pitanje procjene opće osposobljenosti za obavljanje učiteljske profesije većina pripravnika, 73% procjenjuje svoju opću osposobljenost i kompetencije za obavljanje učiteljske profesije samo djelomično razvijenima tijekom formalnog obrazovanja. 19% pripravnika procjenjuje da su tijekom učiteljskog studija u potpunosti osposobljeni za obavljanje svoje buduće profesije, a samo 3% ih se smatra nedovoljno osposobljenima. 5% pripravnika ne može procijeniti je su li ili nisu tijekom formalnog obrazovanja dovoljno razvili kompetencije za učinkovito obavljanje učiteljske profesije. (Letina, 2012)

6. Zaključak

1. U Nastavnom planu i programu iz prirode i društva zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova raste od prvog do četvrtog razreda, s tim da je najmanja zastupljenost u prvom razredu, a najveća u četvrtom razredu.
2. Poznavanje geografskih pojmova kod budućih učitelja (studentata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli) najveće je kod studentata četvrte godine, a najmanje kod studentata treće godine.
3. Poznavanje povijesnih pojmova kod budućih učitelja (studentata Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli) najveće je kod studentata druge godine, a najmanje kod studentata treće godine.
4. Poznavanje povijesnih i geografskih pojmova kod studentata od prve do pete godine Učiteljskog studija) ne razlikuje se u razinama postavljenih zadataka.
5. Ne postoji razlika u poznavanju geografskih i povijesnih pojmova između studentata Učiteljskog studija na pojedinoj godini studiranja.

7. Sažetak

Tema ovog diplomskog rada su geografski i povijesni pojmovi u nastavi prirode i društva. Priroda i društvo kao obavezan predmet tijekom prve četiri godine osnovne škole učenicima pruža mnoštvo različitih sadržaja te povezuje različite discipline u jednu cjelinu. Među pojmovima kojima se bavi, u prirodi i društvo najviše se ističu oni prirodoslovnog, geografskog te povijesnog sadržaja.

Cilj ovog rada bio je utvrditi zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova u Nastavnom planu i programu prirode i društva, ispitati poznavanje geografskih i povijesnih pojmova kod budućih učitelja (studenta Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti u Puli), usporediti znanje i poznavanje povijesnih i geografskih pojmova kod studenata od prve do pete godine Učiteljskog studija te usporediti poznavanje, analiziranje i sistematiziranje povijesnih i geografskih pojmova kod studenata Učiteljskog studija u Puli (usporediti različite razine znanja).

Zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova u Nastavnom planu i programu mijenja se kroz razrede. Poznavanje geografskih i povijesnih pojmova najveće je kod studenata četvrte godine. Najmanje poznavanje geografskih pojmova je kod studenata treće, a povijesnih kod studenata druge godine. Poznavanje geografskih i povijesnih pojmova kod studenata se ne razlikuje u razinama postavljenih zadataka, niti postoji razlika u poznavanju pojedinih pojmova između studenata na pojedinoj godini studiranja.

Ključne riječi: geografski pojmovi, povijesni pojmovi, priroda i društvo, Nastavni plan i program, Učiteljski studij

8. Summary

The topic of this thesis is geographical and historical terms in teaching of Nature and Society. Nature and Society as an obligatory subject during the first four years of elementary school offers plenty of different contents and connects different disciplines into one. Among the terms with which it deals, the most marked are those with natural, geographical and historical content.

The aim of this study was to determine representation of geographical and historical terms in Curriculum of Nature and Society, to examine the knowledge of geographical and historical terms among the future teachers (students of Faculty of Educational Sciences), to compare the knowledge of historical and geographical terms among the students from the first to the fifth year of Teacher Study and to compare the knowledge, analysis and systematization of historical and geographical terms among the Teacher Study students in Pula (to compare the different stages of knowledge).

The representation of geographical and historical in Curriculum of Nature and Society changes from the first to the fourth class. The fourth year students show the biggest knowledge of geographical and historical terms. The third year students show the lowest level of the knowledge about geographical terms and the second year students show the lowest level of the knowledge of historical terms. The knowledge of historical and geographical terms does not differ in the stages of knowledge. There is no difference in the knowledge of historical or geographical terms on the specific year of studying.

Key words: geographical terms, historical terms, Nature and Society, Curriculum, Teacher Study

9. Literatura

BEZIĆ, K. (1997.) *Metodika nastave prirode i društva*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.

BRAIČIĆ, Z., FRANIĆ, J. (2014.) Geografski aspekt nastave prirode i društva – klasifikacija sadržaja. Na *14th Mate Demarin Days*. Topusko, 29-30.05.2014. str. 51-59.

DE ZAN, I. (2005.) *Metodika nastave prirode i društva*. 4. izdanje. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T. (2013.) *Naš svijet 1: udžbenik iz prirode i društva u prvom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T. (2013.) *Naš svijet 2: udžbenik iz prirode i društva u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T., NEJAŠMIĆ, I. (2013.) *Naš svijet 3: udžbenik u trećem razredu osnovne škole iz prirode i društva*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., KISOVAR IVANDA, T., LETINA, A., NEJAŠMIĆ, I., VRANJEŠ ŠOLJAN, B. (2013) *Naš svijet 4: udžbenik iz prirode i društva u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T. (2013.) *Naš svijet 1: radna bilježnica za prirodu i društvo u prvom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T. (2013.) *Naš svijet 2: radna bilježnica za prirodu i društvo u drugom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., LETINA, A., KISOVAR-IVANDA, T., NEJAŠMIĆ, I. (2013.) *Naš svijet 3: radna bilježnica za prirodu i društvo u trećem razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

DE ZAN, I., KISOVAR IVANDA, T., LETINA, A., NEJAŠMIĆ, I., VRANJEŠ ŠOLJAN, B. (2013) *Naš svijet 4: radna bilježnica za prirodu i društvo u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga.

KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, V. (2015.) Metodika nastave prirodoslovnog područja. Zagreb: Školska knjiga.

KOSTOVIĆ-VRANJEŠ, V., ŠOLIĆ, S. (2011.) Nastavni sadržaji prirode i društva – polazište za interdisciplinarno poučavanje u razrednoj nastavi. *Život i škola*. 57 (1). str. 207-216.

LETINA, A. (2013.) Kompetencije učitelja primarnoga obrazovanja za djelotvornu organizaciju i izvođenje nastave prirode i društva. *Život i škola*. 59 (6). str. 341-356.

Nacionalni okvirni kurikulum (2011.)

Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006.)

ŠKUGOR, A. (2015.) Procjena samoefikasnosti poučavanja prirode i društva studenata budućih učitelja primarnoga obrazovanja. *Školski vjesnik*. 64 (4). str. 621-646.

10. Popis ilustracija

Popis slika

Slika 1. Zastupljenost geografskih i povijesnih pojmova od 1. do 4. razreda osnovne škole

Slika 2. Pripadnost a) područja b) rijeka c) prirodnih odredišta d) naselja kraju u kojem se nalaze

Slika 3. Poznavanje područja i obilježja na kojem se nalazi a) svetište Majke Božje u Krasnu b) Fužine – turističko odredište u Gorskom kotaru c) Čakovec – Podravkina tvornica d) Krapina – nalazište pračovjeka e) Nin – najveća solana

Slika 4. Poznavanje obilježja gradova, mjesta i područja a) Osijek – najveće naselje istočnih nizinskih krajeva b) Krapina - najveće naselje u Hrvatskom zagorju c) Mali Lošinj - najveći među naseljima na otocima d) Cres - najveći hrvatski otok , e) Dinara – najviša hrvatska planina f) Plitvička jezera – najstariji hrvatski nacionalni park g) Rijeka Gacka – turističko odredište u Lici h) Kutjevačko vinogorje – smješteno na južnim obroncima Papuka

Slika 5. Pripadnost a) kultura b) pojmova i ličnosti c) prirodnog pokrova kraju u kojem se nalaze ili mu pripadaju

Slika 6. Brojnost rječica i potoka u brežuljkastim i brdovitim krajevima

Slika 7. Nafta i zemni plin kao prirodno bogatstvo nizinskih krajeva

Slika 8. Pogodovanje kiše žitaricama u nizinskim krajevima u svibnju i lipnju

Slika 9. Sunce kao najudaljenija zvijezda

Slika 10. Karakteristike bure i juga

Slika 11. Barometar kao sprava za mjerenje tlaka zraka

Slika 12. Karakteristike pojedine vrste tla

Slika 13. Rasprostranjenost crnice u nizinskom kraju

Slika 14. Poznavanje a) redoslijeda vladanja hrvatskih vladara b) vremenskih razdoblja u kojima su se pojedini povijesni događaji odvijali i značaj hrvatskih

povijesnih ličnosti: c) Ferdinand Habsburški – hrvatski kralj početkom 16. stoljeća d) Ante Starčević – pravopis na štokavskom narječju e) Stjepan Radić – vođa Hrvatske seljačke stranke

Slika 15. Poznavanje a) datuma obilježavanja državnih praznika b) broja županija na koje je RH podijeljena c) datuma postanka RH punopravnom članicom EU d) mjesta u kojem je sjedište EU

Slika 16. Poznavanje a) autora i skladatelja hrvatske himne b) mjeseca obilježavanja Dana kruha c) došašća kao perioda prije Božića d) Uskrsa kao najvećeg kršćanskog blagdana e) Velikog tjedna kao tjedna prije Uskrsa f) blagdana koje slave pripadnici različitih vjera

Slika 17. Poznavanje geografskih pojmova i sadržaja a) Obzor – najširi u ravnici i na morskoj pučini b) Sjever i jug kao glavne strane svijeta, te c) položaja i kretanja Sunca prema stranama svijeta d) Zemlja se okreće oko Sunca i oznaka magnetne igle e) engleskih kratica strana svijeta

Slika 18. Poznavanje a) načina čitanja vremenske crte b) 1 tisućljeće sadrži 10 stoljeća c) 2001. godine kao početka 21. stoljeća d) pripadnosti godina pojedinom stoljeću ili tisućljeću

Slika 19. Stoljeća i tisućljeće prikazano na vremenskoj crti

Slika 20. Mjesta i gradovi označeni na slijepoj karti

Slika 21. Prikaz poznavanja geografskih pojmova studenata Učiteljskog studija u Puli od prve do pete godine prema ishodima učenja

Slika 22. Prikaz poznavanja povijesnih pojmova studenata Učiteljskog studija u Puli od prve do pete godine prema ishodima učenja

Slika 23. Odgovori studenata 1. – 5. studijske godine prema a) 1. i 2. razini znanja b) 3. i 4. razini znanja c) 5. i 6. razini znanja

Slika 24. Odgovori studenata po studijskim godinama prema razinama znanja a) 1. godina b) 2. godina c) 3. godina d) 4. godina e) 5. godina

Slika 25. Točni odgovori studenata 1. – 5. studijske godine na pitanja o geografskim i povijesnim pojmovima

Popis tablica

Tablica 1. Brojnost geografskih i povijesnih pojmova u nastavi prirode i društva

Tablica 2. Geografski pojmovi iz Nastavnog plana i programa prirode i društva 1. – 4. razreda

Tablica 3. Povijesni pojmovi iz Nastavnog plana i programa prirode i društva 1. – 4. razreda

11. Prilog

ISPITNI FORMULAR ZA STUDENTE

Poštovani,

ispred Vas je upitnik kojim želimo prikupiti podatke o poznavanju geografskih i povijesnih pojmova iz sadržaja nastave prirode i društva od 1. do 4. razreda osnovne škole. Želimo prikupiti podatke o poznavanju navedenog od studenata Učiteljskog studija u Puli u svrhu izrade diplomskog rada na Učiteljskom studiju, na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli.

Hvala Vam na sudjelovanju!

Mentor: doc. dr. sc. Ines Kovačić

Student: Mateja Bukovac

Spol: M Ž

Dob: _____

Godina studija: _____

Mjesto i županija: _____

1. Svrstajte područja prema kraju u kojem se nalaze.

Hrvatsko zagorje, Baranja, Istra, Lika, Gorski kotar, Dalmacija, istočna Slavonija, Vukomeričke gorice, Međimurje, Srijem, Kvarnersko primorje, Risnjak

Brežuljkasti kraj	Nizinski kraj	Primorski kraj	Gorski kraj

2. Povežite rijeke s krajem u kojem se nalaze.

Kupa, Korana, Sutla	nizinski kraj
Dunav, Sava, Drava	brežuljkasti kraj
Dragonja, Krka, Neretva	gorski kraj
Gacka, Krbava, Lika	primorski kraj

3. Poznato svetište Majke Božje u Krasnu nalazi se na:

- a) Biokovu b) Risnjaku c) Sjevernom Velebitu.

4. Najviša hrvatska planina je:

- a) Velebit b) Dinara c) Učka

5. Najveće naselje istočnih nizinskih krajeva je:

- a) Požega b) Osijek c) Vinkovci d) Vukovar

6. U hrvatskom zagorju najveće naselje je:

- a) Varaždin b) Koprivnica c) Krapina

7. Poveži kulture s krajem u kojem se uzgajaju.

- a) šljive ___ brežuljkasti kraj
b) smokve ___ nizinski kraj
c) šećerna repa ___ primorski kraj
d) krumpir ___ gorski kraj

Zaokruži je li tvrdnja točna ili netočna.

8. U brežuljkastom i brdovitom kraju nema puno rječica i potoka.

T N

9. Prirodno bogatstvo nizinskih krajeva su nafta i zemni plin.

T N

10. Najveća solana nalazi se kod Nina.

T N

11. Najstariji hrvatski nacionalni park su Plitvička jezera.

T N

12. Razvrstaj pojmove i ličnosti prema kraju kojem pripadaju.

Trakošćan, Vučedolska jarebica, Sinjska alka, Nikola Tesla, Kula u Perušiću, bunje, Vinkovačke jeseni, Matija Gubec, Josip Kozarac, Ruđer Bošković, Ivan Goran Kovačić, Ljudevit Gaj

Brežuljkasti kraj	Nizinski kraj	Primorski kraj	Gorski kraj

13. Poveži.

šume hrasta kitnjaka	primorski kraj
šume hrasta lužnjaka	brežuljkasti kraj
kamenjar	nizinski kraj
šume bukve i jele	gorski kraj

14. Razvrstaj naselja prema kraju u kojem se nalaze.

Krapina, Zagreb, Zadar, Otočac, Ogulin, Sinj, Velika Gorica, Slunj, Petrinja, Varaždin, Knin, Gospić, Delnice, Opatija, Kutina, Daruvar, Pakrac, Bjelovar, Crikvenica, Vrbovsko

Brežuljkasti kraj	Nizinski kraj	Primorski kraj	Gorski kraj

15. Poveži.

Papuk	nizinski kraj
Lonjsko polje	brežuljkasti kraj
Biokovo	gorski kraj
Plitvička jezera	primorski kraj

Zaokruži je li tvrdnja točna ili netočna.

16. Rijeka Gacka je turističko odredište u Lici.	T	N
17. Mali Lošinj je najveći među naseljima na otocima.	T	N
18. Podravkina tvornica nalazi se u Čakovcu.	T	N
19. Grad Krapina je poznat po nalazištu pračovjeka u špilji Hušnjakovo.	T	N

20. Kutjevačko vinogorje se nalazi:

a) na južnim obroncima Papuka b) oko Jastrebarskog c) na južnoj strani Moslavačke gore.

21. Kiše je u nizinskim krajevima najviše u svibnju i lipnju, a to posebno pogoduje:

a) povrću b) voću c) žitaricama.

22. Najveći hrvatski otok je:

a) Cres b) Rab c) Brač.

23. Fužine su turističko odredište u:

a) Lici b) Gorskom kotaru c) Kvarnerskom primorju.

24. Sunce je nama najudaljenija zvijezda. T N

25. Poveži.

bura topao i vlažan vjetar

jugo hladan i snažan vjetar

26. Barometar je sprava za mjerenje:

a) kišnice b) tlaka zraka c) temperature zraka.

27. Poveži.

a) pješčano tlo ___ rasprostranjena u primorju i na otocima

b) glineno tlo ___ dobro zadržava vlagu

c) ilovača ___ često se nalazi uz velike rijeke

d) crljenica ___ teško se obrađuje

e) crnica ___ narodno ime za humusno tlo

28. Crnica je rasprostranjena u:

a) brežuljkastom b) nizinskom c) primorskom d) gorskom kraju.

29. Poredajte hrvatske vladare kronološkim redoslijedom njihova vladanja.

___ kralj Petar Krešimir IV.

___ kralj Zvonimir

___ knez Trpimir

___ Arpadovići

___ kralj Tomislav

30. Početkom 16. stoljeća za hrvatskog kralja izabran je:

a) Ferdinand Habsburški b) Ferdinand Arpadović.

31. Pravopis na štokavskom narječju napisao je Ante Starčević.

T N

32. Vođa Hrvatske seljačke stranke bio je:

a) Ivan Mažuranić b) Stjepan Radić c) Ante Starčević.

33. Poveži događaj s vremenskim razdobljem u kojemu se dogodio.

Dolazak Hrvata u novu domovinu.	9. stoljeće
Hrvati primaju kršćanstvo.	10. stoljeće
Kraj vladavine Trpimirovića.	7. stoljeće
Hrvatska je postala kraljevina.	12. stoljeće

34. Poveži.

Dan neovisnosti	25. lipanj
Dan državnosti	5. kolovoz
Dan pobjede i domovinske zahvalnosti	8. listopada

35. Republika Hrvatska je podijeljena na 22 županije. T N

36. Hrvatska je postala punopravna članica Europske unije:

a) 1. srpnja 2013. b) 1. srpnja 2011.

37. Sjedište Europske unije je u:

a) Bruxellesu b) Luxemburgu c) Amsterdamu.

38. Poveži.

Uglazbio hrvatsku himnu.

Antun Mihanović

Napisao hrvatsku himnu.

Josip Runjanin

39. Dani kruha obilježavaju se svake godine u rujnu. T N

40. Vrijeme prije Božića nazivamo:

a) korizma b) došašće.

41. Najveći kršćanski blagdan je:

a) Uskrs b) Božić.

42. Tjedan prije Uskrsa nazivamo Velikim tjednom. T N

43. Razvrstaj blagdane prema vjernicima koji ih slave.

Božić, Hanuka, Ramazanski bajram, Roš-hašana, Kurban-bajram, Uskrs

kršćani	muslimani	Židovi

44. Obzor je najširi u ravnici i na morskoj pučini. T N

45. Poveži.

Sunce izlazi jug

Sunce je u najvišoj točki istok

Nasuprot jugu zapad

Sunce zalazi sjever

46. Glavne strane svijeta su sjever i jug. T N

47. Zaokruži netočne tvrdnje.

- a) Sunce se okreće oko Zemlje.
- b) Zemlja se okreće oko Sunca.
- c) U prirodi se snalazimo pomoću zvijezda.
- d) U prirodi se snalazimo pomoću Sunca.
- e) Označeni dio magnetne igle uvijek pokazuje jug.

48. Poveži engleske kratice strana svijeta s hrvatskim nazivima.

a) N ___ istok

b) S ___ sjever

c) E ___ jug

d) W ___ zapad

49. Vremensku crtu čitamo s desna na lijevo. T N

Zaokruži točan odgovor.

50. Jedno tisućljeće ima:

- a) 10 stoljeća
- b) 10 desetljeća
- c) 100 stoljeća
- d) 1000 desetljeća.

51. 21. stoljeće započelo je:

a) 2000. godine b) 2001. godine.

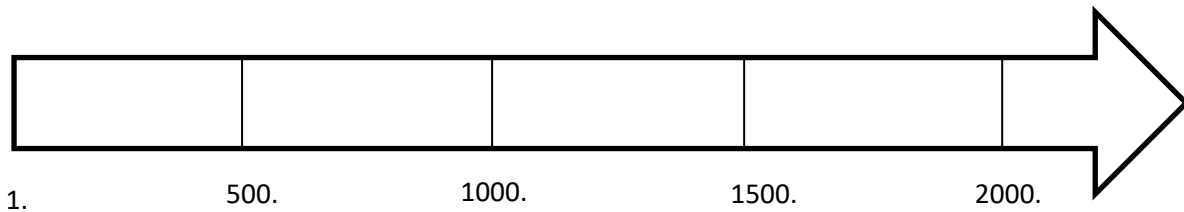
52. Poveži.

1878. godina	3. tisućljeće
1411. godina	19. stoljeće
2018. godina	15. stoljeće
801. godina	1. tisućljeće
1201. godina	13. stoljeće

53. Označi strelicom na vremenskoj crti: 1.) 14. stoljeće, 2.) 17. stoljeće, 3.) 1. stoljeće, 4.) 8. stoljeće,

5.) 12. stoljeće, 6.) 4. stoljeće,

Oboji 2. tisućljeće.

54. Označi brojkom na slijepoj karti: 1. Plitvička jezera, 2. Osijek, 3. Hušnjakovo, 4. Risnjak, 5. Neretva, 6. Učka, 7. Varaždin, 8. Lonjsko polje, 9. Lika, 10. Gorski kotar.

